

Juridiska fakulteten

LUNDS UNIVERSITET

BANKINLÅNING OCH KONSUMENTSKYDD

Handledare: Krister Moberg
bankrätt 20 p

Examensarbete i
Ht 1998
Britta Gottfridsson

INNEHÅLL

1	FÖRKORTNINGAR.....	2
2	INLEDNING.....	3
3	OM KONSUMENTSKYDD I ALLMÄNHET HOS BANKER.....	4
3.1	BEHOVET AV KONSUMENTSKYDD.....	4
3.2	TIDIGARE SKYDDSREGLER.....	5
3.3	DEN STATLIGA INSÄTTNINGSGARANTIN.....	5
3.4	MÖJLIGHETER TILL KLAGOMÅL.....	7
3.5	FINANSINSPEKTIONEN.....	8
3.6	ALLMÄNNA REKLAMATIONSNÄMNDEN (ARN).....	9
3.7	KONSUMENTERNAS BANKBYRÅ.....	10
4	REGLER OM INLÅNING I BANKRÖRELSELAGEN.....	11
4.1	BEGREPPET INLÅNING.....	11
4.2	UNDANTAG FRÅN TILLSTÅNDSPLIKT.....	13
4.3	BANKENS KONTRAHERINGSPLIKT.....	14
4.4	MOTBÖCKER OCH ANDRA FORDRINGSBEVIS.....	14
4.5	OMYNDIGS INLÅNING.....	15
5	AVTAL OM INLÅNINGSKONTO.....	15
5.1	NYÖPPNINGSNOTAN.....	16
5.2	STANDARDAVTALSVILLKORS INFÖRLIVANDE MED AVTALET.....	16
5.3	AVTALSVILLKORSLAGEN FÖR KONSUMENTFÖRHÅLLANDEN.....	17
5.4	ALLMÄNNA VILLKOR.....	18
5.4.1	<i>Punkt 2. Kontohavare.....</i>	<i>19</i>
5.4.2	<i>Punkt 3. Förfogande över konto.....</i>	<i>23</i>
5.4.3	<i>Punkt 4. Ränta.....</i>	<i>27</i>
5.4.4	<i>Punkt 6. Avgifter och kostnader.....</i>	<i>35</i>
5.4.5	<i>Punkt 7. Avslutande av konto.....</i>	<i>35</i>
5.4.6	<i>Punkt 10. Begränsning av bankens ansvar.....</i>	<i>36</i>
6	KONSUMENTKREDITLAGEN.....	39
7	ANDRA LÄNDERS KONSUMENTSKYDD FÖR BANKINLÅNING.....	44
8	SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE SYNPUNKTER.....	47
9	KÄLLFÖRTECKNING.....	50

1 Förkortningar

ARN	Allmänna reklamationsnämnden
EG	Europeiska gemenskaperna
EU	Europeiska unionen
FFFS	Finansinspektionens författningssamling
FI	Finansinspektionen
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
KO	Konsumentombudsmannen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd I
prop.	Proposition
SFS	Svenska författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJt	Svensk juristtidning
UB	Utsökningsbalken

2 Inledning

Som ämne för denna uppsats har jag valt att behandla bankernas inlåning ur ett konsumenträttsligt perspektiv. Jag kommer kort beröra förändringen från ett systemskydd till ett direkt insättarskydd men också komma in på själva begreppet inlåning i bank och vad som är utmärkande för detta.

Huvudsyftet med uppsatsen har varit att gå igenom det standardavtal som ligger till grund för avtalet mellan banken och kunden. Jag har för detta ändamål använt mig av Handelsbankens allmänna villkor¹. Med utgångspunkt från de anmälningar som under åren 1990 - 1997 kommit in till Allmänna reklamationsnämnden och som gäller inlåningskonton har jag valt ut de punkter som är av speciellt intresse ur konsumentskyddssynpunkt. Jag kommer även i uppsatsen kort beröra några andra bankers allmänna villkor men eftersom villkoren för de flesta av bankerna är ganska likartade, kommer i huvudsak enbart Handelsbankens standardavtal att beröras.

I en artikel i Finansvärlden² citeras författaren och debattören Carl Hamilton ”- Det är faktiskt ett under att konsumentombudsmannen inte kastar sig över bankbranschen med alla dess oklara villkor, som dessutom är omöjliga att jämföra. Bankerna uppträder råbarkat gentemot kunderna tycker jag.” Syftet med uppsatsen har inte varit att klargöra om bankerna uppträder råbarkat eller inte men jag har försökt att med utgångspunkt från gällande rätt och praxis inom bankvärlden belysa hur olika villkor påverkar konsumentförhållandet.

Eftersom förhållandet kund - bank, när det gäller krediter, är reglerat i lag har jag sett på de syften som legat till grund för lagstiftningen, då främst vid ändring av ränta och avgifter, för att undersöka om samma syften även skulle kunna motivera att förhållandet kund - bank, när det gäller inlåning, reglerades genom lagstiftning.

Slutligen har jag kort försökt belysa hur man i andra länder uppmärksammat behovet av att skydda konsumenten i inlåningssammanhang.

¹ Allmänna villkor för konto i Handelsbanken, bil 1.

² Finansvärlden, Finansförbundets tidskrift, nr 1, 98.

3 Om konsumentskydd i allmänhet hos banker

3.1 Behovet av konsumentskydd

Rent allmänt har Sverige varit ett föregångsland på konsumentskyddets område. Konsumenten befinner sig ofta i en underlägsen ställning, vilket har medfört att svenska myndigheter sett det angeläget att tillvarata konsumentintressena genom att bedriva en aktiv konsumentpolitik. Huvudmetoden för att genomföra de politiska intentionerna har varit lagstiftning.³

Man kan utskilja två huvudskäl till att konsumentskyddsaspekten har så stor tyngd just på kreditområdet, dels storleken hos de åtaganden som köps och säljs på marknaderna, dels att informationen om de finansiella tjänsternas egenskaper är ofullständig och ojämnt fördelad mellan parterna. Storleken på åtagandet får ses i förhållande till den enskilde placerarens eller låntagarens ekonomi. För den enskilde kunden kan en felbedömning av den erbjudna produkten leda till ekonomiska konsekvenser som i jämförelse med handel av andra varor och tjänster kan bli betydligt allvarigare.⁴

Den ofullständiga och ojämna fördelningen av information mellan parterna utgör ett viktigt motiv för statliga ingrepp, speciellt då ett beslut kan få allvarliga konsekvenser för den svagare parten. Ett sätt är att vidta åtgärder för att förbättra informationen och ge konsumenten ökad möjlighet att tillgodogöra sig den. Många gånger räcker inte dessa åtgärder utan istället fordras lagstiftning på olika områden. Då det gäller finansiella tjänster har konsumentskyddet sin största betydelse för hushållen, eftersom problemet med ojämnt fördelad information är mest påtaglig där. Det är därför ganska naturligt att just kravet på skydd för hushållens ekonomi spelar en huvudroll i regelsystemet på det finansiella området, eftersom bankinlåning av de flesta hushåll betraktas som en riskfri och likvid placeringsform.⁵

³ Moberg, Consumers protection s 167.

⁴ SOU 1991:2 s 18.

⁵ SOU 1991:2 s 19.

Bankernas ensamrätt att ta emot inlåning från allmänheten regleras i 1 kap. 2 § bankrörelselagen (1987:617). Denna ensamrätt har som syfte dels att stärka skyddet för de enskilda insättarna, dels att värna om betalningssystemets stabilitet. Det har ansetts särskilt viktigt att bankerna omfattats av speciell reglering vad gäller ägarstrukturen, rörelse regler, kapitaltäckningskrav och tillsyn.⁶

3.2 Tidigare skyddsregler⁷

Skyddet för insättare i bank överhuvudtaget uppmärksammades tidigt av lagstiftarna och med 1912 års banklag infördes regler som begränsade bankernas inlåningsvolym i förhållande till det egna kapitalet. Den bankkommitté som tillsattes för att bl.a. utreda frågan om bankernas egna kapital menade att det egna kapitalet måste ses som ett tillskott för att säkerställa insättarna mot förluster. Genom 1912 års banklag infördes en regel som begränsade rätten att ta emot inlåning till fem gånger de egna fonderna. Gränserna kom att ändras vid ett flertal tillfällen under de kommande åren. Inlåningsbegränsningen kvarstod fram till år 1946 då istället ett system relaterat till placeringarnas relativa riskgrad infördes. Detta system blev föregångare till de principer för kapitaltäckning som gäller idag och som infördes 1989. Samtidigt gjordes även en internationell anpassning. Systemet innebär i huvudsak att bankens placeringar indelas i fyra olika riskgrupper och att en riskviktning om 0, 20, 50 respektive 100 procent görs. Kapitalkravet har satts till 8 procent av de riskavvägda åtagandena.

3.3 Den statliga insättningsgarantin.

Den 1 januari 1996 trädde lag (1995:1571) om insättningsgaranti i kraft. Kravet på någon form av skydd för insättare i bank aktualiserades under bankkrisen 1991-1993. På grund av att flera svenska kreditinstituts ställning allvarligt ifrågasattes under hösten 1992 såg sig staten tvungen att för en tid garantera bankers och andra kreditinstituts förpliktelser. Huvudskälet för statens ingripande var att ett misstroende mot betalningssystemet hos allmänheten skulle kunna innebära mycket stora samhällsekonomiska kostnader. Då garantin bara skulle omfatta den tid bankerna behövde för att komma tillrätta med sina problem aktualiserades tanken på ett mer permanent insättarskydd.

⁶ SOU 1994:66 s 191.

⁷ Funered, Bankernas risktagande s 49-106.

Allmänhetens förtroende för banker hade tidigare varit mycket stort men genom bankkrisen fokuserades även bankernas sårbarhet. Trots den omfattande lagregleringen och den tillsyn som utövats av Finansinspektionen (FI) fick bankkunderna klart för sig att insättning på ett bankkonto inte under alla omständigheter var en helt säker placering. Då den enskilde bankkunden har små möjligheter att bedöma bankers kreditvärdighet och bankerna förvaltar stora delar av privatpersoners betalningsreserver skulle en konkurs i en bank få allvarliga privatekonomiska konsekvenser. Dessutom skulle ett försämrat förtroende för en bank innebära ökade risker för massuttag även i andra banker.⁸

Den 30 maj 1994 antog Europaparlamentet och EU-rådet ett direktiv (94/19/EEG) om system för garanti för insättningar, vilket skulle införlivas i medlemsländernas rättsordningar senast den 1 juli 1995. I direktivet fastslogs att varje land skulle införa en eller flera obligatoriska garantisystem. Vidare innehöll direktivet bestämmelser om garantins omfattning, miniminivå samt former för hur krav skulle framställas och ersättning betalas ut. Skyddet kunde utformas som ett rent insättarskydd eller som en kombination av insättar- och systemskydd. Finansiering av garantin fick inte ske via skattemedel utan skulle bekostas av de kreditinstitut som omfattades av garantin.⁹

Eftersom EG-direktivets bestämmelser motiverades med behovet av ett grundläggande konsumentskydd kom det svenska systemet att byggas upp som ett rent konsumentskydd. Insättningsgarantin omfattar enligt 2 § 1 st insättningar i svensk eller utländsk bank och svenskt eller utländskt värdepappersföretag. Med insättning avses enligt lagen nominellt bestämda tillgodohavanden som är tillgängliga för insättaren med kort varsel d.v.s. den definition på inlåning som införts i bankrörelselagen och som kommer att beröras nedan. Samtliga insättare omfattas av garantin. Visserligen var huvudsyftet med lagstiftningen att skydda den enskilde konsumenten men då även småföretagare ansågs som en skyddsvärd grupp och svårigheter att göra avgränsningar skulle kunna uppstå, valde man att låta lagen omfatta alla insättare, fysiska såväl som juridiska personer. Ersättningen uppgår enligt 4 § till högst 250 000 kr per insättare. Detta belopp innefattar även upplupen ränta. Rätt till ersättning inträder när en bank försätts i konkurs och ersättning betalas ut av Insättningsgarantinämnden senast tre månader efter dagen för konkursbeslutet.¹⁰

⁸ Prop 1995/96:60 s 28-29.

⁹ A prop s 37.

¹⁰ A prop s 54-59.

Även om riksdagen i december 1992 valde att utfärda statliga garantier för att banker och vissa kreditinstitut skulle kunna infria sina förpliktelser, en garanti som för övrigt togs bort i juni 1996, innebär detta inte att staten vid alla tillfällen och under alla omständigheter kommer att säkerställa en banks fortlevnad. Det är istället endast i situationer då betalningssystemets stabilitet allvarligt kan skadas som staten har ett särskilt ansvar att ingripa.¹¹ Dessutom måste en avvägning ske från fall till fall. Införandet av den statliga insättningsgarantin har medfört att skyddet för den enskilde bankkunden har stärkts.

3.4 Möjligheter till klagomål

Konsumenterna skyddas inte bara genom olika lagregler utan en av huvuduppgifterna för konsumentskyddet är att tillhandahålla konsumenterna lättillgängliga och effektiva möjligheter att ta tillvara sin rätt vid tvister.¹² På bankområdet är detta kanske speciellt viktigt då risken för den enskilde kunden att få bära kostnaderna i en process mot en bank säkert ofta innebär att han avstår från att väcka talan. Banken har ju däremot tillgång till betydande ekonomiska resurser och sakkunskap. Överhuvudtaget är det ovanligt att en bankkund vänder sig till domstol för att få ett fall prövat.¹³

Den 1 december 1997 trädde lagen (1997:379) om försöksverksamhet avseende medverkan av Konsumentombudsmannen (KO) i vissa tvister i kraft. Lagen innebär en möjlighet för KO att biträda enskilda som ombud vid tvister inför domstol och kronofogdemyndighet. Det skall röra en tvist mellan en konsumenten och en näringsidkare som tillhandahåller finansiella tjänster t.ex. banker, försäkringsbolag och fondkommissionärer. Syftet med försöksverksamheten är främst att genom KO:s medverkan skapa vägledande avgöranden inom detta konsumentområde. Den enskilde konsumenten behöver inte betala någon ersättning till KO vilket medför att förfarandet i princip är kostnadsfritt för konsumenten. Skulle konsumenten förlora tvisten betalas motpartens rättegångskostnader av staten. Detta är en försöksverksamhet som skall pågå fram till utgången av november månad 2002.

¹¹ Prop 1995/96 s 38.

¹² Bernitz, Svensk marknadsrätt s 269.

¹³ Moberg, Consumers protection s 172.

Bankkunderna har även andra möjligheter att få ett klagomål prövat om man anser sig felaktigt behandlad, förutom att väcka talan i domstol. För att få råd och anvisningar kan man vända sig till Konsumenternas Bankbyrå. Man kan i viss omfattning vända sig till Finansinspektionen med en anmälan men främst är det Allmänna reklamationsnämnden (ARN) som prövar tvister mellan konsumenter och näringsidkare.

3.5 Finansinspektionen

Bankväsendets viktiga roll i den moderna samhällsekonomin har medfört att staten under det senaste århundradet har tvingats ta ett allt större ansvar för tillsynsverksamheten. Det primära ansvar som under 1800-talet åvilade Finansdepartementet ansågs inte tillräckligt utan en ny myndighet tillskapades och inledde sitt arbete den 1 januari 1907.¹⁴ Nuvarande Finansinspektionen bildades genom en sammanslagning mellan Bankinspektionen och Försäkringsinspektionen, lagen (1991:936) med anledning av Finansinspektionens inrättande.

Inspektionen utövar tillsyn över bl.a. banker och försäkringsbolag.. I denna egenskap utfärdar Finansinspektionen ett regelverk Finansinspektionens författningssamling (FFFS), som omfattar föreskrifter och allmänna råd samt tidigare av Bankinspektionen utfärdade ännu aktuella cirkulärskrivelser och etikmeddelanden. Det övergripande målet för verksamheten är att se till att säkerhet och sundhet råder inom tillsynsområdet och att förtroendet för de finansiella marknadernas stabilitet och funktionsförmåga upprätthålls.¹⁵

Tidigare hade en missnöjd kund möjlighet att vända sig till Finansinspektionen med sitt klagomål. Yttrande från den berörda banken inhämtades och efter slutförd handläggning fattades ett beslut som hade formen av en skrivelse. Denna skrivelse riktades antingen till den klagande eller till den bank man hade anledning att rikta kritik mot.¹⁶

Numera har Finansinspektionen en fastslagen policy att inte kommentera eller uttala sig i olika frågor på begäran av enskilda även om ärendet rör ett ämne av allmänt intresse. Kunden rekommenderas istället att ta kontakt med klagomålsansvarig på respektive bank. När det gäller frågor som rör konsumentskydd arbetar Finansinspektionen genom åtgärder som berör konsumenterna som grupp.

¹⁴ Funered, Bankernas risktagande s 161, 171-174 .

¹⁵ Svensson m.fl., Får banken göra så här ? s 13.

¹⁶ A a s 21-26.

Finansinspektionen har till sitt förfogande en mängd olika sanktionsmedel som kan användas vid behov. Förutom att informera allmänheten om avvikelser från ”god banksed” som förekommer på bankmarknaden kan inspektionen utfärda varningar . Dessutom kan inspektionen kalla till styrelsemöte och bolagsstämma samt förbjuda att beslut verkställs. Inspektionens förelägganden kan meddelas vid vite och ytterst finns alltid möjligheten att återkalla en banks tillstånd att bedriva bankverksamhet.¹⁷ Finansinspektionens ställning och auktoritet har inneburit att bankerna regelmässigt rättar sig efter de uttalanden som inspektionen gör.¹⁸

3.6 Allmänna reklamationsnämnden (ARN)

Även Allmänna reklamationsnämnden är en självständig statlig myndighet. Nämnden har till uppgift att pröva tvister mellan konsumenter och näringsidkare.¹⁹ En kund som har ett krav på ersättning av en bank , exempelvis ett skadeståndskrav, kan vända sig till ARN för att få sitt ärende prövat.

Nämnden är uppdelad på olika avdelningar med skilda sakområden. Handläggningen av ärenden i ARN sker skriftligt och är helt kostnadsfri. När parterna beretts tillfälle att yttra sig avgörs ärendena efter föredragning. Nämnden är vid beslutsfattande sammansatt av ordföranden för avdelningen, en juristdomare, samt representanter för såväl konsumenter som näringsidkare. De beslut nämnden fattar utmynnar i en rekommendation som i de flesta fall följs av näringsidkarna. Eftersom förfarandet är skriftligt kan tvister som kräver muntlig bevisupptagning inte prövas av nämnden. Däremot uttalar sig nämnden, som grundar sin bedömning på gällande rätt, tillämpliga avtal och branschpraxis, i frågor av komplicerad juridisk natur.²⁰

Under 1997 inkom till ARN totalt 6.678 ärenden varav 364 till avdelningen för bankfrågor.²¹ Mängden av anmälning pekar på vikten av att det för den enskilde bankkunden finns ett enkelt och ur kostnadssynpunkt acceptabelt sätt att få sitt klagomål mot en bank prövat. Rekommendationerna som nämnden lämnar är visserligen inte juridiskt bindande och inte heller exigibla men ett allmänt intryck är att bankerna i mycket hög utsträckning följer besluten. Senare i uppsatsen kommer några av de avgöranden som gjorts av ARN och som gäller bankinlåning att tas upp.

¹⁷ Funered, Bankernas risktagande s 178 .

¹⁸ Svensson m.fl., Får banken göra så här ? s 30.

¹⁹ Bernitz, Svensk marknadsrätt s 271.

²⁰ A a s 272.

²¹ ARN:s verksamhetsberättelse för 1997.

3.7 Konsumenternas Bankbyrå²²

För att avlasta Finansinspektionen med anmälningar från allmänheten och för att ytterligare underlätta för konsumenterna inrättades under våren 1994 Konsumenternas Bankbyrå. Bankbyrån drivs i stiftelseform med motsvarigheten på försäkringsområdet, Konsumenternas Försäkringsbyrå, som mönster. Huvudmän är Finansinspektionen, Svenska Bankföreningen och Konsumentverket. Bankbyrån informerar och lämnar vägledning i frågor som rör bank eller annat kreditinstitut. Man vänder sig i första hand till privatpersoner men byrån ger även råd och hjälp till andra bankkunder. Rådgivningen, som är kostnadsfri, skall ses som ett komplement till de normala kontaktvägarna mellan banken och dess kunder. En mycket viktig uppgift för Bankbyrån är även att fånga upp och vidarebefordra konsumentsynpunkter till huvudmännen. Byrån har under de senaste åren haft tre personer anställda.

Under år 1997 gjordes drygt 4 000 förfrågningar till byrån. Man har kunnat konstatera att behovet av rådgivning i bankfrågor är stort. Bankkunderna upplever ofta bankernas information som svårtillgänglig. Speciellt gäller detta information som lämnas i avtal, som skuldebrev och villkorsbilagor, men även övrigt informationsmaterial t.ex. annonser och broschyrer uppfattas av kunderna som svårt att förstå.

Huvuddelen, c:a 60 %, av förfrågningarna under 1997 gällde krediter. Därefter kom frågor om betalningsförmedling, värdepapper och räntor. I gruppen avgifter, som svarade för knappt två procent av kontakterna, var den vanligaste frågan om banken hade rätt att debitera ”småavgifter”. Bankerna hade i de flesta fallen varit otydliga i sin information. Många förfrågningar i gruppen övrigt, gällde den statliga insättningsgarantin och fall där banken medgivit kontantuttag i kassan av annan än kontohavaren.

Bankbyrån samarbetar med olika myndigheter och organisationer på bankområdet. Man har även kontakter med ARN och den kommunala konsumentverksamheten. En viktig del av byråns verksamhet är att informera konsumenter om juridiska och ekonomiska termer och begrepp och man har sammanställt en serie faktablad, som på ett enkelt och pedagogiskt sätt ger svar på vanliga frågeställningar inom bankområdet. Faktablad om bl.a. banksekretess, borgen, kvittning, sparande/sparformer m.m. har utarbetats. Bankbyrån har till stor del på området för klagomål från bankkunderna övertagit de uppgifter som Finansinspektionen tidigare innehade.

²² Konsumenternas Bankbyrå, verksamhetsberättelse 1997.

4 Regler om inlåning i bankrörelselagen

4.1 Begreppet inlåning

I bankrörelselagens 1 kap 2 § definieras bankrörelse som verksamhet i vilken ingår inlåning på konto om behållningen är nominellt bestämd och tillgänglig för insättaren med kort varsel. Tidigare definierades bankrörelse som verksamhet i vilken ingick inlåning från allmänheten på sådan räkning som bank allmänt använde. Någon definition av begreppet inlåning på räkning förekom däremot inte. Genom en lagändring (SFS 1995:1572) som trädde i kraft den 1 januari 1996 kom begreppet inlåning för första gången att beskrivas i lagtext.

För att bedriva inlåningsverksamhet krävs enligt 1 kap 2 § 2 st bankrörelselagen tillstånd, s.k. oktroj. I takt med att allt fler aktörer utanför banksfären tenderade att erbjuda allmänheten kontoformer som låg nära den traditionella bankinlåningstjänsten ansågs det angeläget att på ett klart och tydligt sätt markera gränserna mellan å ena sidan den särskild skyddsvärda bankinlåningen och å andra sidan närliggande finansiella tjänster. Sättet att koppla inlåningsdefinitionen till bankernas existerande kontoformer hade fungerat väl i tider då det finansiella produktutbudet inte var så stort som idag.²³

De ökade möjligheterna under åttiotalet att hos näringsföretag göra kontoinsättningar för senare uttag av varor och tjänster företedde så stora likheter med bankinlåning att ett förtydligande av gränserna gjordes i prop. 1990/91:54²⁴. I propositionen uttalades att sådana kontoinsättningar skulle falla utanför bankinlåningsbegreppet om de hade nära anknytning till någon annan affärsverksamhet än bankrörelse och annan finansiell rörelse. Istället angavs ett antal faktorer som var kännetecknande för inlåningsverksamhet i bank. Inlåning från allmänheten skulle ske med i princip likalydande villkor. Behållningen skulle vara nominellt säker och helt likvid. Vidare skulle inlåningen inte vara förknippad med några skyldigheter för insättarna och den fick inte heller vara kopplad till någon annan typ av näringsverksamhet eller rörelse. Man konstaterade emellertid att skiljelinjen mellan inlåning i bank och kontoinsättningar med anknytning till viss näringsverksamhet inte alltid var helt klar.

I betänkandet Finansiella tjänster i förändring²⁵ fastslogs ånyo behovet av ett i lag definierat bankinlåningsbegrepp. Betänkandet berörde de tidigare

²³ Prop 1995/96:74 s 94-95.

²⁴ Prop 1990/91:54 s 52.

²⁵ SOU 1994:66.

uppmärksammade gränsdragningsfrågorna mellan inlåning och förskottsbetalning men pekade även på att obligationsmarknaden utvecklats på ett sätt att gränsdragningen mellan in- och upplåning blivit allt otydligare. Utgivning av s.k. kontobaserade obligationer där registrering sker hos utgivaren kunde i vissa fall förete så stora likheter med inlåning att gränsen mellan upplåning och inlåning har kommit att tangeras.²⁶

Inte heller EU-rättens båda banksamordningsdirektiv (77/78/EEG och 89/64/EEG) innehåller någon närmare definition av inlåningsbegreppet. Enligt direktiven är det enligt huvudregeln förbjudet för personer och företag som inte är kreditinstitut att driva rörelse som omfattar inlåning från allmänheten. Undantag görs för bl.a. inlåningsverksamhet som är särskilt lagreglerad i nationell lagstiftning förutsatt att verksamheten är underkastad regler och övervakning till skydd för insättaren.²⁷

En grundlig genomgång om vad som enligt utredningen är kännetecknande för begreppet inlåning görs i betänkandet.²⁸ Utredning utgick från att en definition av inlåningsbegreppet skall bestämmas av de kriterier som är utmärkande för själva företelsen d.v.s. rätten att sätta in pengar på ett konto och vid anfordran få medlen återbetalda. Begreppet ”inlåning på räkning som bank allmänt använder” borde enligt utredningen ersättas med ”insättning av medel på konto.” Förutom att insättning på konto är ett mer tidsenligt begrepp blir definitionen vidare än tidigare. Med begreppet insättning av medel avses att insättaren ensam förfogar över de insatta medlen d.v.s. det skall röra sig om en deposition av pengar på vilka insättaren har krav på återbetalning. Eftersom insättningen inte kan avse belopp som på förhand är bestämda kom inlåning därigenom att skilja sig från bl.a. obligationsutgivning. Vidare menade utredningen att insättaren fortlöpande skulle ha rätt att sätta in medel på kontot. Även detta innebar en avskiljning av inlåning från förvärv av t.ex. obligationer.

En insättning är en deposition av pengar där behållningen på kontot utgörs av värdet av pengar. På detta sätt skiljer man inlåning från insättning på konto där värdet motsvaras av fondandelar. Däremot menade utredningen att förbehåll som innebär att behållningen endast kan tas ut för förvärv av t.ex. värdepapper eller andra varor och tjänster inte hindrar att behållningen utgörs av värdet av pengar. Begreppet värdet av pengar ger även uttryck för att behållningen är nominellt bestämd och beräknas med utgångspunkt från insättningsarnas nominella belopp.

Dessutom skulle enligt utredningen behållningen vara disponibel för insättaren. Även om uttag på kontot bara får ske mot viss avgift eller efter viss kortare uppsägningstid skall medlen anses disponibla. Detsamma skall gälla för behållningar där kontantuttag bara kan ske i begränsad omfattning exempelvis i samband med att kontoförhållandet upphör eller där behållningen endast får

²⁶ A bet s 197-199 .

²⁷ A bet s 178-179.

²⁸ A bet s 199-205.

användas till inköp av värdepapper eller varor och tjänster. Att behållningen är disponibel anses också innebära att uttag kan ske i valfria delposter.

Utredningen nämnde även ytterligare några kriterier som kännetecknande för bankinlåning men som av olika anledningar inte borde tas med vid definitionen av inlåningsbegreppet. Ett sådant kännetecken för inlåning är att insättaren får viss avkastning på insatta medel, oftast i form av ränta. Andra kan vara att banken erbjuder villkor som är likalydande för insättaren samt att inlåning inte innebär några skyldigheter för insättarna.

Under 1995 framlades med betänkandet som grund ett regeringsförslag²⁹ om ändringar i bankrörelselagen och lagförslaget trädde som tidigare nämnts i kraft 1 januari 1996.

4.2 Undantag från tillståndsplikt

Samtidigt med definitionen på inlåning infördes i bankrörelselagen två undantag i 1 kap. 2 a § och 2 b § som inte skulle anses som bankinlåning med tillhörande tillståndsplikt. Dels betraktas ett företags kundmedel inte som bankinlåning om medlen uppgår till högst 15.000 kronor och om behållningen är tillgänglig för kunden endast för betalning av varor och tjänster eller i samband med att kontot avslutas när kundförhållandet upphör. Dels skall bankrörelse inte anses föreligga när en ekonomisk förening bedriver inlåningsverksamhet om insättningarna sker endast från de egna medlemmarna och föreningen har till syfte att tillgodose ett finansieringsbehov hos medlemmarna. Vidare får föreningen endast anta fysiska personer till medlemmar och antalet medlemmar för högst uppgå till 1000.

Möjligheten för kunder att hos näringsföretag göra insättningar på kundmedelskonton företer stora likheter med bankinlåning.³⁰ Med den inlåningsdefinition som infördes kunde det uppstå tvekan om kundmedelsinsättningar skulle anses utgöra tillståndspliktig inlåning eller inte. Eftersom kundmedelskonton även företer betydande likheter med vanliga förskottsbetalningar ansågs att dessa konton i normalfallet skulle hållas utanför inlåningsbegreppet. Kontosystemet erbjuder såväl konsumenter som näringsföretag betydande fördelar. Dels underlättas det löpande betalningsförhållandet mellan säljföretaget och kunden dels ges insättaren ökade möjligheter att via kontoutdrag planera sin ekonomi.

Sedan lång tid tillbaka har sparkassor i kooperativ form bedrivit en ganska omfattande inlåningsverksamhet. Denna verksamhet har hållits utanför det tillståndspliktiga området med hänvisning till de ekonomiska föreningarnas

²⁹ Prop 1995/96:74.

³⁰ A prop s 98 f.

associationsrättsliga särart.³¹ Det nya inlåningsbegreppet medförde att sparkassornas verksamhet i huvudsak blev tillståndspliktig. För de större sparkassorna infördes tillfälliga undantagsbestämmelser³² medan de mindre spar- och låneföreningarna lämnades utanför det finansiella regelverket genom ett uttryckligt undantag i bankrörelselagen.³³

4.3 Bankens kontraheringsplikt

I 2 kap 1 § regleras bankens kontraheringsplikt d.v.s. skyldighet att ta emot inlåning på räkning från allmänheten. Med bankernas ensamrätt till inlåningsverksamhet följer även en skyldighet att ta emot inlåning från allmänheten. Detta hindrar emellertid inte att banken i enskilda fall kan vägra att ta emot insättningar. Banken är inte skyldig att ta emot inlåning om detta skulle strida mot föreskrifter i lag eller annan författning. Inte heller anses banken skyldig att ta emot inlåning som skulle kunna underlätta eller dölja en kunds brottsliga förfarande. Vidare måste en bank kunna vägra en enskild kund att ha ett inlåningskonto om denne tidigare misskött sig eller uppträtt ohederligt mot banken. En bank får heller inte medvetet medverka vid transaktioner avseende medel som kan antas härröra från brottsliga förvärv enligt lagen (1993:768) om åtgärder vid penningtvätt.³⁴

4.4 Motböcker och andra fordringsbevis

2 kap. 21 § första stycket innehåller särskilda bestämmelser om att motbok eller annat fordringsbevis som bank utfärdar skall ställas till viss man, att överlåtelse får ske endast till viss man samt att överlåtelse bör anmälas hos banken. Andra stycket innehåller förbud för banken att återopa s.k. legitimationsklausuler i motböcker och tredje stycket erinrar om de särskilda bestämmelser som gäller för efterlysning och dödande av förkommen motbok.

För tiden före skuldebrevslagens (1936:81) tillkomst år 1936 saknades lagbestämmelser som särskilt reglerade av bank utfärdade skuldebrev. Rättsförhållandet mellan kunden och banken fick bedömas enligt allmänna rättsregler och enligt de särskilda bestämmelser som förekom i motböcker och de av bankerna tidigare utfärdade depositionsbevisen.³⁵

När skuldebrevslagen trädde i kraft den 1 januari 1937 reglerades två förhållanden som rörde bevis om tillgodohavande i bank. Det ena gällde

³¹ A prop s 104.

³² A prop s 106.

³³ A prop s 108.

³⁴ Bökmark m fl, Bankboken, s 29.

³⁵ Rabe, Bankjuridik s 66-68.

presentationsklausuler och det andra legitimationsklausuler. Den presentationsklausul som depositionsbevis och motböcker innehöll innebar att utbetalning från banken skulle ske mot återställande av beviset eller att uttag skulle införas i motboken. Bestämmelsen tillämpades så att banken kunde, eftersom depositionsbevis och motböcker var att betrakta som enkla skuldebrev, betala insatta medel till den depositionsbeviset var utställt på även om inte beviset återställdes, så länge banken inte delgivits någon överlåtelse. Å andra sidan kunde banken vägra att göra någon utbetalning med hänvisning till att betalningsskyldigheten inträdde först när beviset återställdes. Det ansågs ur allmänna synpunkter inte tillfredsställande att insättarna var helt beroende av bankens godtycke och genom 1936 års skuldebrevslag avskars bl.a. bankens möjlighet att vid överlåtelse åberopa kvitto från eller uppgörelse med den förre räkningshavaren.

Även legitimationsklausuler ansågs otillbörliga mot allmänheten och möjligheterna att åberopa dem begränsades genom införandet av skuldebrevslagen. En legitimationsklausul innebar att banken skulle vara skyddad genom betalning till den som faktiskt innehade bankboken, oavsett om denne inte var identisk med kontohavaren och inte hade hans fullmakt eller överlåtelse från honom. Verkan av legitimationsklausulerna begränsades genom att i 33 § skuldebrevslagen infördes en tvingande bestämmelse som innebar att betalning till annan än den som var materiellt legitimerad trots klausulen inte blev giltig om gäldenären åsidosatt skälig aktsamhet vid prövningen av betalningsmottagarens legitimation.³⁶ Även med denna begränsning ansågs inte småspararen tillräckligt skyddad om bankboken skulle komma ur hans händer genom stöld eller något annat ogiltigt fång och efter ändringar i banklagen 1969 är dessa klausuler över huvud taget inte tillåtna i bankböcker.³⁷

4.5 Omyndigs inlåning

Innehållet i 2 kap 23 § reglerar omyndigs rätt att disponera medel han själv satt in efter det att han fyllt sexton år, vilket står i överensstämmelse med bestämmelser i föräldrabalken 9 kap. 3 §. Även i andra och tredje stycket sker hänvisningar till föräldrabalken och de speciella regler som gäller för medel som förvaltas av förmyndare, gode män eller förvaltare.

5 Avtal om inlåningskonto

³⁶ Tiberg, Skuldebrev växel och check, s 78.

³⁷ A a s 80.

5.1 Nyöppningsnotan

Till grund för inlåningskontot ligger ett avtal mellan kunden och banken. Några särskilda formkrav för att öppna ett bankkonto finns inte. Vid öppningen av ett konto ifylls vanligtvis en nyöppningsnota med uppgifter om kontohavarens namn, adress och personnummer. Vidare noteras för omyndiga vem som är förmyndare. Då flera personer är kontohavare anges om kontot disponeras av kontohavarna gemensamt eller var för sig. Är kontohavaren en juridisk person skall behörighetshandlingar uppvisas. Blanketten som ofta är i två exemplar undertecknas av kontohavaren varvid banken behåller originalet och kunden kopian. De allmänna villkor som gäller för bankkontot är ibland tryckta på baksidan av nyöppningsblanketten. En del banker har sina allmänna villkor på särskilda blanketter. Speciella villkor som gäller för olika kontotyper överlämnas ofta i en särskild handling men kan även återfinnas tillsammans med de allmänna villkoren.

5.2 Standardavtalsvilkors införlivande med avtalet

Vid öppning av ett inlåningskonto kommer således de standardvillkor som av bankerna ofta benämns allmänna villkor bli en del av avtalet. För att standardvillkor i allmänhet skall anses införlivade med avtalet gäller vissa principer som framför allt framgår av HD:s praxis. Huvudregeln för att standardavtal skall anses införlivade med avtalet är att de kommit till motpartens kännedom antingen muntligt eller skriftligt. Återfinns standardvillkor och individuellt avtalade villkor i samma dokument uppstår i regel inga problem. Finns standardvillkoren tryckta på baksidan eller liknande, vilket ofta är fallet hos bankerna, krävs en tydlig hänvisning. En del banker har utformat sina blanketter så att undertecknandet sker på blankettens baksida. Om standardvillkoren istället finns i en separat handling anses det räcka att man i det enskilda avtalet gör en uttrycklig och tydlig hänvisning till dem. Detta förutsätter att motparten på ett enkelt sätt kunnat ta del av villkoren före avtalets ingående. Däremot krävs inte att motparten faktiskt läst villkoren.³⁸

³⁸ Bernitz, Standardavtalsrätt s 26-27

Skall ett avtalsvillkor ändras krävs att ändringen godkännes av motparten såvida man inte i det ursprungliga standardavtalet förbehållit sig rätten att ändra på något av villkoren.³⁹ I bankernas allmänna villkor ingår i samtliga granskade standardavtal en klausul som ger banken rätt att ensidigt ändra räntan samt att debitera avgifter enligt de grunder som banken vid varje tid tillämpar. Om en bank enligt kontoavtalet ensidigt får ändra på andra kontovillkor kan vara en svår juridisk tolkningsfråga.⁴⁰ Det faktum att bankerna sedan avregleringen i mycket stor omfattning ändrar kontoslag med olika former för ränteberäkning, förändringar vid uppsägning, ändrade uttagsregler och uttagsavgifter menar jag ger anledning till att speciellt granska detta förhållande.

5.3 Avtalsvillkorlagen för konsumentförhållanden

I syfte att motverka att oskäligen villkor användes i standardavtal infördes 1971 års lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Avtalsvillkorlagen reglerade inte avtalet mellan de enskilda parterna utan hade istället en marknadsrättslig uppbyggnad. Detta innebar att ingripanden enligt avtalsvillkorlagen istället riktade sig direkt mot att företaget använde sig av oskäligen standardvillkor i sina erbjudanden till konsumenterna och kunde medföra ett förbud för företaget att i fortsättningen använda sig av sådana villkor. Talan mot företaget väcktes av Konsumentombudsmannen och prövades av Marknadsdomstolen.⁴¹

Tidigare var bank- och försäkringsverksamhet undantagna från avtalsvillkorlagen. Eftersom tillsyn över banker och försäkringsbolag utövades av Finansinspektionen ingick i den allmänna tillsynsverksamheten även kontroll av oskäligen avtalsvillkor. Detta medförde att det inte fanns någon möjlighet att få ett standardvillkor, som användes av en bank, prövat av marknadsdomstolen, vilket innebar att tillämpade rättsprinciper kom att kännetecknas av en viss vaghet.⁴²

Den 1 januari 1995 trädde en ny lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållande i kraft. Syftet med den nya lagen var att anpassa den svenska lagstiftningen till ett EG-direktiv (93/13/EEG) om oskäligen villkor i konsumentavtal. Direktivet antogs av EU:s ministerråd den 5 april 1993. Lagändringen innebar bl.a. att undantaget i avtalsvillkorlagen för verksamhet som stod under Finansinspektionens tillsyn inte längre skulle gälla. Ett motsvarande undantag fanns inte i EG-direktivet. Direktivet fordrade att det i de nationella lagarna fanns lämpliga och effektiva medel för att få bort användandet av oskäligen avtalsvillkor och det ansågs att Finansinspektionens sanktionsmöjligheter inte var tillräckliga för att fylla dessa krav.

³⁹ A a s 35

⁴⁰ Svensson m.fl., Får banken göra så här ? s 48

⁴¹ Bernitz, Standardavtalsrätt s 79-80

⁴² A a s 83

I prop. 1994/95:17, Oskäliga avtalsvillkor m.m. berörs också de problem som kan uppstå rörande ansvars- och behörighetsfördelningen mellan Finansinspektionen och Konsumentverket. Man framhåller att Finansinspektionen i all väsentligt bör få behålla sina nuvarande arbetsuppgifter men att Konsumentverket bör ha det ansvar och de befogenheter som följer med uppgiften att föra talan inför marknadsdomstolen om förbud. Finansinspektionen huvuduppgifter är att säkerställa stabilitet, effektivitet och sundhet i det finansiella systemet och hänsyn måste tas till institutens ekonomiska risker. För Konsumentverket är det naturligt att ta särskild hänsyn till konsumentintressena. Om de båda myndigheterna har olika uppfattning om ett avtalsvillkor är oskäligt eller inte bör man tillsammans försöka komma fram till en gemensam ståndpunkt.

Finansinspektionen har det primära ansvaret för den verksamhet som omfattas av tillsynen. I den löpande övervakningen ingår bl.a. att ingripa mot oskäligen avtalsvillkor. Skulle inspektionen finna att ett förbuds föreläggande bör utfärdas eller en talan för förbud föras inför Marknadsdomstolen skall inspektionen överlämna ärendet till KO, som därefter har det fulla ansvaret. Detta kommer att innebära att i frågor där finansinspektionen och konsumentverket har olika uppfattningar kommer KO:s uppfattning att bli den bestämmande. Lagändringen måste anses innebära att skyddet för konsumenten stärks.

5.4 Allmänna villkor

De allmänna villkor som ligger till grund för bl. a. kontoavtalet mellan kunden och banken bygger i de flesta fall på mallar som arbetats fram av branschorganisationerna. Detta har medfört att kontovillkoren hos de flesta av bankerna i stor sett är ganska likartade. Vid en jämförelse med kontovillkoren enligt Svenska Bankföreningens formulär vid början av 1970-talet⁴³ kan konstateras att mycket små förändringar av villkoren har skett i varje fall fram till början av 90-talet. Därefter har hos de flesta banker omarbetning och förtydligande av villkoren skett. Även nya villkor har inarbetats. Språket har blivit enklare och utförliga förklaringar av t.ex. ränteberäkning har skett.

Som utgångspunkt för att mer ingående granska de olika avtalsvillkoren har jag som tidigare nämnts valt att utgå från "Allmänna villkor för konto i Handelsbanken gällande fr.o.m. 1 januari 1998." I huvudsak kommer bara detta standardavtal att beröras. De likartade villkoren har medfört att jag inte heller kommer att göra en jämförelse mellan de olika bankerna.

Vid en genomgång av de beslut som fattats av ARN under perioden 1991-1997 och som rör bankernas inlåningskonton har jag kunnat konstatera att många av

⁴³ Rabe, Bankjuridik s 112 (bilaga 7)

anmälningarna avser ränteförluster vid ändring av kontoslag och bankernas rätt att kvitta vid motfordran. Jag kommer därför att uppehålla mig speciellt vid klausuler som rör dessa för kunden viktiga frågor och i samband därmed även redovisa för de anmälningar som prövats av ARN. Punkterna 1, 5, 8 och 9 i standardavtalet kommer inte alls att beröras.

5.4.1 Punkt 2. Kontohavare.

”Den för vilken ett konto förs kallas kontohavare. Denne är fordringsägare gentemot banken beträffande tillgodohavande på kontot. Med kontohavaren förstås nedan även kontohavarna om fler än en kontohavare finns för samma konto.”

I inledningen till denna punkt definieras vissa begrepp. Man klargör att kunden gentemot banken är fordringsägare på tillgodohavandet enligt kontot sådant det förs av banken.⁴⁴ Med tanke på hur likvida bankmedel i regel är kanske det för den enskilde bankkunden inte är lika självklart att betrakta sig som fordringsägare mot banken. Troligen betraktas de insatta medlen som en del av den egna förmögenhetsmassan och inte som en fordringsrätt. Under normala förhållanden innebär distinktionen inte någon skillnad för kunden. I de flesta fall är bankmedlen omedelbart tillgängliga för honom inte bara under bankens öppethållande utan även på andra tider genom uttag i automater, inköp i affärer med betalning via bankkort m.m.

För övrigt uttrycks sällan kundens fordran på banken som en fordringsrätt. Man talar nästan uteslutande om en äganderätt till ett tillgodohavande i banken. Stefan Lindskog⁴⁵ uttrycker följande om fordringsrätten som förmögenhetstillgång i ”Kvittning”:

Fordringsrätten såsom utgörande en förmögenhetstillgång görs ofta till ett föremål i stället för en Xs maktposition i förhållande till Y. Man talar om Xs innehav av eller rent av äganderätt till fordringen i stället för fordringsrätt mot eller rätt och slätt fordring hos Y. Detta är dock på intet vis unikt för fordringsbegreppet. Immateriella rättigheter anses regelmässigt vara föremål för äganderätt etc trots att dess föremål endast innebär en viss samhällssanktionerad maktposition (i princip ett negativt servitut).

Oavsett hur insättningarna på ett bankkonto benämns, menar Gösta Walin⁴⁶ att ingen kan bestrida att ett banktillgodohavande juridiskt-tekniskt sett är en fordran. Däremot måste det i utmätningssammanhang fördenskull inte vara alldeles nödvändigt att behandla sådana tillgodohavanden som fordringar.

⁴⁴ A a s 70

⁴⁵ Lindskog, Kvittning, s 37.

⁴⁶ Walin, SvJT s 483.

I ett rättsfall NJA 1984 s 656 har HD bedömt frågan om ett banktillgodohavande kunde anses vara föremål för besittning i den mening som avses i 4 kap 18 och 19 §§ UB. Bakgrunden var följande.

Kronofogdemyndigheten i Helsingborg utmätte för skatteskulder tillgodohavandet på ett bankkonto där gäldenärens maka var kontohavare men där gäldenären hade dispositionsrätt på kontot. Makan anförde besvär hos Hovrätten över Skåne och Blekinge men utmätningen stod fast. Hovrätten menade att bankmedlen vid utmätningen fanns i makarnas gemensamma besittning och eftersom maken inte anförde någon omständighet som visade att hon ägde bankmedlen skulle enligt 4 kap 19 § UB hennes make som gäldenär i målet anses vara ägare till bankmedlen. Makan anförde besvär hos HD och yrkade att utmätningen skulle hävas.

HD menade i sitt beslut att det torde vara klart att ett tillgodohavande på ett motbokslöst konto inte kunde vara föremål för besittning i den mening som avses i 4 kap 18 och 19 §§ UB. Däremot menade HD att tvekan kunde råda beträffande ett motbokskonto eftersom bankboken skulle kunna betraktas som bärare av fordringen gentemot banken och besittningen av bankboken kunde grunda presumtion för att tillgodohavandet tillkom besittaren. Visserligen är bankboken i princip ett enkelt skuldebrev men vid överlåtelse kommer i stor utsträckning reglerna för löpande skuldebrev att tillämpas.

HD pekade även på olikheterna mellan en bankbok och ett löpande skuldebrev. Bankboken kan inte bli föremål för ett extinktivt godtrosförvärv och heller inte göras till ett legitimationspapper genom en legitimationsklausul. Eftersom äganderättspresumtion i 4 kap UB främst grundar sig på att lös egendom i allmänhet tillhör den som har egendomen i sin besittning och innehavaren av ett löpande skuldebrev är i klart gynnsammare position än innehavaren av en bankbok menade HD att detta starkt talade för att en bankbok inte borde anses kunna vara föremål för besittning i UB:s mening. Dessutom skulle problem uppstå om banken med befriande verkan kunde betala till kronofogden i fall då utmätningsgäldenären i realiteten inte var rätt borgenär i förhållande till banken.

HD fann därför att banktillgodohavanden på motbokskonto inte bör anses vara föremål för besittning i den mening som avses i 4 kap 18 och 19 §§ UB. Utmätningsgäldenären kunde inte på grund av sin besittning av den för hans hustru utfärdade bankboken antas vara fordringsägare mot banken och HD upphävde därför utmätningen.

5.4.1.1 Flera kontohavare

Andra meningen i det första stycket av punkt 2 i de allmänna villkoren förtydligar att med kontohavare menas också kontohavarna, om det finns fler än en kontohavare för samma konto. Om ett bankkonto öppnas i flera personers namn med föreskrift att var och en av dem är behörig att ensam ta ut medlen på kontot föreligger ett aktivt solidariskt fordringsförhållande. Banken kan med befriande verkan betala ut tillgodohavandet på kontot till den av borgenärerna som kommer först. Om istället borgenärerna samfällt är rätt mottagare kan banken bara prestera till dem gemensamt och man kan tala om att borgenärerna har en samfordringsrätt.⁴⁷ För bankens del har det ingen betydelse hur tillgodohavandet på kontot skall fördelas mellan de olika kontohavarna så länge föreskrifterna vid öppnandet följs. Däremot kan det för kundens del få betydelse för hur fördelningen av tillgodohavandet mellan kontohavarna sker vid tvist.

I NJA 1988 s 112 prövades hur fördelningen mellan två makar skulle ske när båda gjorde anspråk på kontobehållningen. Makarna Erik S och Marta S var tillsammans innehavare av ett konto i Första Sparbanken. Båda hade var för sig dispositionsrätt till kontot. Sedan Marta S intagits på sjukhus och strax innan hennes död, tog maken ut samtliga inestående medel, 554 532 kronor, på kontot. Dödsboet efter Marta S väckte talan mot Erik S och yrkade att han till dödsboet skulle utge beloppet jämte ränta eftersom medlen i sin helhet tillhört hustrun. Man ansåg att medlen härrörde från uttag på bankkonton i Tyskland på sammanlagt c:a en miljon kronor. Medlen hade till en del satts in på det gemensamma kontot.

Erik S bestred dödsboets talan och hävdade att de pengar han tagit ut tillhörde honom och bestod dels av hyresintäkter från två fastigheter som han ägde, dels av likvider från försålda obligationer. Tingsrätten menade i sin dom att eftersom både Marta S och Erik S stått som innehavare till kontot kunde genom innehavet inte presumeras något om äganderätten utan det måste ankomma på dödsboet att som kärande styrka att de av Erik S uttagna medlen tillhörde Marta S. Eftersom det inte med tillräcklig grad av säkerhet framgick att de insatta medlen tillhört Marta S hade dödsboet inte fullgjort sin bevisskyldighet och talan ogillades.

Dödsboet överklagade domen i Svea hovrätt och yrkade bifall till sin i tingsrätten förda talan. Hovrätten fann i likhet med tingsrätten att det var dödsboet som kärande som hade att styrka att de av Erik S uttagna medlen tillhört Marta S. Även hovrätten fann att dödsboet inte fullgjort sin bevisskyldighet och fastställde tingsrättens dom.

⁴⁷ Rodhe, Lärobok i obligationsrätt s 78-79

Dödsboet sökte revision och yrkade i första hand bifall till sin i tingsrätten förda talan. I andra hand yrkade dödsboet att Eric S skulle förpliktigas att till dödsboet utge hälften av de av honom uttagna medlen jämte ränta. HD menade i sin dom att omständigheten att Marta S tillsammans med Erik S gemensamt var innehavare till bankkontot utgjorde ett starkt stöd för att tillgodohavandet på kontot delvis tillhörde henne såvida inte annat visades. Andelen skulle, då inget annat ansågs styrkt, bestämmas till hälften av tillgodohavandet enligt principerna i 1 § andra meningen lagen (1904:48) om samäganderätt. Eftersom varken dödsboet eller Erik S visat att hela eller delar av behållningen tillhört någon av dem menade HD att hälften av tillgodohavande på konto skulle anses ha tillhört Marta S. Dödsboets andrahandsyrkande bifölls.

Av de allmänna villkoren framgår att om kontohavarna är flera har de samma rättigheter och skyldigheter gentemot banken. Nyöppningsnotan anger i de flesta fallen om konto disponeras gemensamt eller var för sig.

FöreningSparbankens allmänna villkor⁴⁸ innehåller ett förbehåll som innebär att om det finns två eller flera kontohavare till ett konto, har de rätt att göra uttag var för sig om inte annat framgår av bankens register. I ett avgörande i ARN Änr 94-3459 hade i dåvarande Sparbanken ett gemensamt konto öppnats av två makar inför en kommande bodelning. Vid öppningen hade man angivit att medlen skulle spärras i avvaktan på att bodelningen skulle bli klar. Trots uttagsspärren medgavs en av makarna att ensam lyfta drygt hälften av det innestående beloppet. Sparbanken hänvisade i sitt yttrande till villkoret om varje kontohavares rätt att utan begränsning göra uttag om inte annat förordnats. Uttagsspärren medförde i detta fall emellertid att uttag bara kunde medges under förutsättning att bodelningshandling mellan makarna kunde företes eller att båda gemensamt beslutade om uttag. Banken medgav att ett fel hade begåtts men åberopade förmildrade omständigheter eftersom huvuddelen av de uttagna medlen använts till avbetalning av en kredit med gemensamt betalningsansvar för makarna. Resterande del c:a 3 000 kronor hade utbetalats kontant till den andre maken. Banken var bara villig att återbetala denna del under förutsättning att kunden vid lottläggningen i kommande bodelning kunde visa att kompensation ej erhållits.

ARN gjorde den bedömningen att det var felaktigt av banken att tillåta uttaget utan att iakttaga uttagsspärren och banken uppmanades att hjälpa kunden att utreda den uppkomna skadans storlek och därefter genast ersätta henne med beloppet.

Banken har här medgett att en felaktig utbetalning från kontot gjorts. Givetvis borde enligt min mening banken genast till kontot ha återbetalat det belopp den andre maken erhöll kontant utan att hänvisa kunden till att i första hand försöka få kompensation för det felaktigt utbetalda beloppet i en kommande bodelning.

⁴⁸ FöreningsSparbanken, Allmänna villkor, Inlåning mm.

Det var i detta fall inte frågan om olika tolkning av de villkor som gällde för kontot men visar att kunden ofta befinner sig i en underlägsen ställning mot banken vid en tvist.

5.4.2 Punkt 3. Förfogande över konto

”Över kontot förfogar kontohavaren samt den som genom fullmakt från kontohavaren har fått sådan rätt. Banken får från kontot ta ut belopp som motsvarar utlägg, kostnad och arvode för uppdrag som utförts åt kontohavaren samt för betalning för annan förfallen fordran som banken har mot kontohavaren.”

I andra stycket förbinder sig kontohavaren att tillse att medel finns på kontot om han lämnat banken uppdrag om överföring och att banken har rätt att återföra medel från mottagarkontot om brist skulle uppstå på grund av överföringen. Sista stycket under punkt tre innehåller upplysningar om när på dagen överföringsuppdrag utförs och på vilken dag överföring görs om överföringsdagen inte infaller på en bankdag .

Enligt klausulen har således banken förbehållit sig rätt att från kontot ta ut belopp för betalning för annan förfallen fordran som banken har mot kontohavaren d.v.s. banken har förbehållit sig kvittningsrätt. Även om banken i de allmänna villkoren förbehållit sig kvittningsrätt är denna rätt inte förbehållslös. Under vissa omständigheter har banken inte rätt att kvitta. För att klargöra dessa förhållanden utfärdade dåvarande Bankinspektionen vissa riktlinjer som kommer att beröras nedan. Flera fall då banken utövat sin kvittningsrätt har också anmälts till ARN.

5.4.2.1 Kvittning i allmänhet

För att banken skall kunna kvitta en fordran på kunden för t.ex. räntor och amorteringar mot kundens tillgodohavande på ett konto krävs att de allmänna förutsättningarna för kvittning är uppfyllda. Bankens fordran som i kvittningssammanhang betecknas som en motfordran skall vara gällande, vilket innebär att den skulle kunnat drivas in om man valt detta förfarande stället för kvittning. Vidare måste motfordringen vara mätbar mot huvudfordringen d.v.s. avse likadana prestationer. Då båda fordringarna avser pengar uppstår vanligen inga problem. Motfordringen skall vara förfallen till betalning och de fordringar som skall kvittas måste som regel vara ömsesidiga vilket innebär att det skall vara samma parter i de båda fordringsförhållandena.⁴⁹

⁴⁹ Tiberg, Fordringsrätt s 53-54

I vissa fall kan kvittning vara utesluten på grund av huvudfordringens beskaffenhet. En fordran som inte får utmätas får som regel inte heller användas för kvittning. För bankernas del har de begränsade kvittningsmöjligheterna i lönefordringar fått stor betydelse. Enligt lagen (1970:215) om arbetsgivares kvittningsrätt kan arbetsgivare endast kvitta med klar och förfallen fordran som uppkommit i samband med anställningen och som antingen grundas på avtal eller avser ersättning för skada som arbetstagaren vållat uppsåtligen i tjänsten. Kvittning kan även ske då arbetstagaren lämnat sitt medgivande. Lagen reglerar visserligen bara förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare men i prop 1970:94 s 35 uttalar sig departementschefen om en situation där annan än arbetsgivare önskar kvitta. Han åsyftar just fall där en bank på ett lönekonto vill kvitta mot fordran som banken har på den till vilken löneinbetalning skett. Departementschefen menar att det skulle strida mot grunderna i lagstiftningen om en bank genom att utöva kvittning hindrar en arbetstagare att komma i åtnjutande av sin lön. Vidare förutsätter han att bankerna inte kommer att genomföra kvittning på ett sådant sätt att det löneskydd som tillskapats genom lagstiftningen kan komma att urholkas. Om arbetstagaren tidigare övertrasserat sitt konto menar departementschefen att arbetstagaren på egen hand skaffat sig förskott på lönen och får då finna sig i att bristen avräknas på den inbetalda lönen.

Även konton som öppnats för insättning av pension, underhållsbidrag och liknande bör p.g.a medlens skyddsvärda karaktär vara undantagna från kvittning. Dessa exempel på konton, som typiskt sett är avsedda för medel av aktuellt slag, utgör undantag. Huvudregeln i andra fall anses vara att medel som är skyddade mot kvittning p.g.a. sociala hänsyn förlorar sitt skydd när de sätts in på konto i banken.⁵⁰

I fall där banken i de allmänna villkoren inte förbehållit sig rätt att kvitta skulle även kvittningshinder tänkas kunna föreligga för vissa andra konton grundat på naturale negotii. Detta gäller konton som används som substitut för kontantkassa t.ex. checkkonton och konton anslutna till post- eller bankgiro, där kunden är beroende av att de medel som gått in på kontot finns tillgängliga. Banken är ju från början medveten om hur medlen skall användas och detta talar för att inte tillåta kvittning. I de flesta fall är det säkerligen rörelseidkare som berörs men även privatpersoners transaktionskonto som normalt används för betalningsförmedling skulle kunna omfattas.⁵¹ Eftersom de flesta standardavtal innehåller en klausul som möjliggör kvittning kan bankerna istället hänvisa till denna.

⁵⁰ Lindskog, Kvittning s 256

⁵¹ A a s 363-367

Överhuvudtaget har bankernas kvittningsrätt ifrågasatts. I Pengakrav⁵² ger Kaj Krüger uttryck för sin uppfattning om en restriktiv hållning till rätten att kvitta på bankområdet. Han menar att kvittningsrätten gentemot insättare och användare av betalningstjänster representerar en okontrollerad maktanvändning. Likaså strider rätten att kvitta i konkurs i förhållande till övriga borgenärer mot likhetsprincipen. Mycket talar, anser han, för ett kvittningsförbud såväl i som utom konkurs..

Några belägg för att bankerna i kvittningshänseende skulle vara sämre ställda än andra rättssubjekt har jag inte funnit. I ett rättsfall NJA 1989 s 754 som gällde en annan rättsfråga refereras som bakgrund tingsrättens dom. I målet hade en bank en fordran på två äkta makar p.g.a. ett borgensåtagande som makarna gjort för ett av makarna ägt aktiebolag. Bolaget hade gått i konkurs. En del av den fordran banken hade mot makarna hade reglerats genom att banken hade kvittat tillgodohavanden som makarna hade inestående på olika bankkonton. Makarna gjorde gällande att inga allmänna rättsgrundsatser fanns som gav banken rätt att kvitta utan härför fordrades dom eller annan exekutionstitel. Tingsrätten anför i sin dom att eftersom makarna inte visat att någon överlåtelse eller pantsättning av bankkontona skett hade banken utan exekutionstitel rätt att tillgodoräkna sig medlen genom kvittning. Att rätten för banken att kvitta skulle strida mot allmänna rättsgrundsatser kommenteras inte i domen.

5.4.2.2 Föreskrifter om bankers kvittningsrätt

Däremot kan ju banken som tidigare nämnts vara förhindrad att kvitta till följd av att medlen på kontot är skyddsvärda. Dåvarande Bankinspektionen har meddelat synpunkter på hur kvittning i banken bör ske.⁵³

1. Kvittning får ej ske mot medel inestående på lönekonto och motsvarande konton. Undantag: 1) Belopp varmed övertrasserats; 2) Då medgivande inhämtats; 3) Då ”besparingar” tas i anspråk på kontot.
2. Kvittning kan få ske mot medel på andra konton men bara om banken är förvissad om att ej löne-medel eller motsvarande (pensioner, barnbidrag) tas i anspråk. Vid tveksamhet kan kvittning ske endast i de nämnda undantagsfallen.
3. Specialfall: kvittning får i viss utsträckning ske då pensionsbelopp felaktigt införts på avlidens persons konto.

⁵² Krüger, Pengakrav, s 424.

⁵³ Svensson m.fl., Får banken göra så här ? s 62-63

4. När kvittningar har skett, skall banken omedelbart avisera kontohavaren om kvittningen och vad denna avsett.

5.4.2.3 Kvittningsärenden hos ARN.

Flera anmälningar till Allmänna reklamationsnämnden rör ärenden där banken utnyttjat sin kvittningsmöjlighet. I Änr 95-1768 använde banken en inbetalning på 5 937 kronor till ett konto för att reglera en låneskuld som kontohavaren hade. Bankens fordran hade tidigare fastställts genom utslag i ett lagsökningsärende. Kontot som av banken benämndes som ”Allkonto” användes av kunden i huvudsak till insättningar från försäkringskassan avseende sjuklön och bostadsbidrag. Inbetalningen på 5 937 kronor härrörde från en girering på bankens postgiro och enligt meddelande på postgirotalongen skulle beloppet insättas på angivet konto och avsåg faktura 95/17.

Banken menade att eftersom den aktuella insättningen avsåg en likvid till kundens enskilda firma låg inbetalningen utanför de insättningar som normalt gjordes till kontot. Då banken hade en klar och förfallen fordran hade man också rätt att kvitta. Kunden hade även aviserats. Kunden yrkade att beloppet skulle återföras till kontot och hävdade att de pengar som insatts på hans konto utgjort lön för arbete som han utfört.

ARN rekommenderade banken att återföra beloppet till kunden. I sin bedömning tar man först upp bankens principiella rätt att kvitta mot medel som en kund har satt in på konto i banken. Man hänvisar till att enligt praxis får kvittning inte ske mot medel som är avsedda att täcka löpande utgifter d.v.s levnadsomkostnader. Vidare menar nämnden att medel på lönekonton och liknande konton får antas vara avsedda för löpande utgifter om inte särskilda omständigheter tyder på annat. Kvittning mot andra konton än typiska lönekonton bör kunna ske sedan banken gjort en noggrann kontroll av att kvittningen inte avser löne-medel eller därmed jämförbara medel. Eftersom banken i detta fall inte utfört en tillräcklig noggrann kontroll och heller inte kontaktat kunden för att få klarhet om de rätta förhållandena saknade banken kvittningsrätt.

Ärende nr 95-0249 handlar om en anmälan där banken gjort ett uttag på 4 000 kronor på ett lönekonto. Medlen användes för avräkning på en kredit. Eftersom kontot inte rörts på drygt fyra månader menade banken att behållningen utgjorde sparade medel och att kvittning kunde ske. Nämnden hänvisar även här till att kvittning enligt praxis inte får ske mot medel som är avsedda att täcka löpande kostnader. En omständighet som talar för att kvittning får ske på ett lönekonto är att kontot under en längre tid haft ett saldo som inte understigts. Beloppet bedömdes i ärendet inte varit så stort att det redan därav kunde antas avse spar-medel. Inte heller tiden under vilken medlen inte rörts

ansågs tillräckligt lång. Eftersom banken inte hade bemött kundens uppgifter och heller inte varit i kontakt med honom ansågs banken sakna kvittningsrätt.

Däremot ansåg ARN i ärende nr 93-2802 att vad som influerades genom en aktieförsäljning i första hand var att hänföra till sparmedel och inte till löneomedel. Medlen kunde därför användas till kvittning mot en fordran som banken hade på uppdragsgivaren och som avsåg en tidigare uppsagd checkkredit.

Möjligheten för banker att kvitta mot tillgodohavanden som kunden har är således i många fall begränsad även om man förbehållit sig den rätten i de allmänna villkoren. Svårigheten att avgöra vad som härrör från löneinkomster och liknande kan för bankernas del bli betydande eftersom många banker idag inte erbjuder utpräglade lönekonton. Ur konsumentsynpunkt måste det anses tillfredsställande att ARN ställt stora krav på bankerna för att dessa skall kunna åberopa kvittningsrätt.

För bankkunden framstår det säkerligen många gånger förvånande att banken kan använda hans tillgodohavande till kvittning oavsett om detta sker med hänvisning till ett förbehåll i de allmänna villkoren eller enligt allmänna rättsprinciper. I en anmälning⁵⁴ till Allmänna reklamationsnämnden betraktade anmälaren bankens kvittning som ett otillbörligt sätt att ”lägga beslag på pengar”. Uppenbarligen borde i konsumentsammanhang av de allmänna villkoren tydligare framgå att banken i många fall har möjlighet att kvitta men även under vilka omständigheter detta inte kan ske. De rekommendationer som utfärdats av finansinspektionen och som följs av bankerna är knappast kända för den enskilde bankkunden.

5.4.3 Punkt 4. Ränta

”Ränta beräknas efter den räntesats och enligt de grunder som vid varje tid gäller för respektive kontoform. Bankens räntor följer det allmänna ränteläget. Information om ändrade räntor lämnas genom annonsering eller brev.”

De två första meningarna i punkt 4 i de allmänna villkoren behandlar bankens rätt att ensidigt ändra räntan på kontot. Resten av klausulen innehåller en förklaring om hur ränteberäkning sker i banken. Denna förklaring är ganska utförlig i enlighet med Finansinspektionens allmänna råd som refereras nedan.

I samband med den successiva avregleringen av bankernas verksamhet kom utbudet av olika kontoslag att öka. Flera av de gamla kontoformerna som varit ganska likartade hos de olika bankerna avvecklades och en mängd nya introducerades. Sättet att beräkna ränta förändrades. Man införde olika

⁵⁴ ARN, Änr 95-1798.

räntesatser på samma konto för rörliga och icke rörliga medel eller erbjöd konton med låg ränta på medel upp till en viss gräns och högre ränta på medel därutöver. För den enskilde kunden uppstod svårigheter att hålla sig informerad om gällande kontovillkor och räntesatser.

Problemet uppmärksammades av dåvarande bankinspektionen och i juni 1988 kom man överens med bankorganisationerna om rekommendationer till bankerna om hur informationen till privatkunderna i fortsättningen skulle ske. Rekommendationen fick följande utformning:⁵⁵

1. *Villkorsändringar som är till fördel för kunden eller som innebär en anpassning av räntan till ändrat diskonto*

Information om ändringen skall lämnas i ordinarie kontoutdrag som under året sänds till kunden.

2. *Ändringar av räntesats som är till nackdel för kunden och som beror på omständigheter över vilka banken inte råder, t.ex. kreditpolitiskt åtgärd eller ändring i det allmänna ränteläget.*

Information om ändringen lämnas genom annonsering i dagspressen så snart det kan ske och om möjligt innan ändringen vidtas.

3. *Ändringar av räntesats som är till nackdel för kunden och som beror på omständigheter varöver banken råder.*

Information om ändringen skall lämnas i dagspressen minst 14 dagar innan ändringen träder i kraft.

Informationen om dessa ränteändringar bör innehålla uppgift om den nya räntesatsen för berörda kontotyper, hittills tillämpade räntesatser, tidpunkt då ändringen träder i kraft samt bakgrund till ränteändringen.

4. *Ändring av andra inlåningsvillkor än räntesatsen, t.ex. beloppsgränser, ränteberäkningssätt, avgiftsuttag eller valutaregler*

Information om ändringen skall lämnas genom annonsering i dagspressen minst 14 dagar innan ändringen inträder i kraft.

Kunder för vilka förändringen beräknas ge en intäktsminskning på 100 kronor per år eller mer bör dessutom samtidigt underrättas genom brev. Detta krav gäller endast för kunder med känd adress. Information om dessa villkorsändringar bör innehålla uppgift om bakgrunden till ändringen, vilka huvudsakliga konsekvenser ändringen kan ha för kontohavarna (alltså ej för enskild kund) och den tidpunkt då ändringen träder i kraft samt uppgift om möjligheten att få ytterligare information.

⁵⁵ Svensson m.fl., Får banken göra så här? s 49 ff

5. I samtliga de fall där kundinformation enligt 2-4 ovan lämnas genom brev till vissa kunder eller genom annons gäller att motsvarande information dessutom skall tas med i nästföljande kontoutdrag som sänds till kunden. På årskontoutdrag, där det ofta kan finnas begränsat utrymme får kanske inte all information enligt ovan plats. Om så är fallet är det tillräckligt att ange aktuella räntevillkor, uppgift om att villkorsändringar skett under året samt var kunden kan få detaljerad information härom.

Finansinspektionen har i allmänna råd FFFS 1993:20 ytterligare preciserat informationskraven på bankerna. Man hänvisar till näringsutskottets uttalande (1992/93 NU 24) om att det är ett viktigt konsumentintresse att alla banker ger lättillgänglig information om sina räntevillkor. De allmänna råd som Finansinspektionen utarbetade i samråd med företrädare för branschen fick följande lydelse:

Generell information om inlåningskonton

För inlåningskonton bör följande gälla fr.o.m. ingången av år 1994. Särskilda regler gäller för pensionsparkonton.

Aktuell räntesats

Om aktuell räntesats inte anges i eller i samband med kontoutdragen, vilket förordas, bör där anges telefonnummer via vilket uppgift om aktuella räntesatser kan erhållas.

Ränteberäkningsregler

Vid öppnande av konto av alla slag bör kontohavaren erhålla skriftlig information som översiktligt beskriver de regler, som banken tillämpar för ränteberäkning även i samband med överföringar/gireringar. Uppgifterna bör ingå i avtalsvillkoren när dessa revideras.

Kontohavare med aktiva konton, som har en behållning på 15 000 kronor eller mer bör såsom en engångsföreteelse tillsändas samma information, t.ex. tillsammans med årsbeskedet.

Ränteändringar m.m.

Den branschgemensamma rekommendationen (1988-06-03) om information till privatkund om ränte- och andra villkorsändringar för inlåning bör fortfarande iakttas.

Ränteinformation/prislista

På varje bankkontor bör det finnas aktuell ränte- och avgiftsinformation. Den bör tillhandahållas lättillgängligt, t.ex. i broschyrställ eller på diskskylt (ränteinformation). Ränteinformationen bör innehålla uppgift om den s.k. jämförelseräntan för olika konton.

Överföringar/gireringar

Information i tryckt form bör på begäran kunna erhållas om den tid som normalt åtgår till dess betalningar till annat konto genom överförings- och gireringsuppdrag får anses vara mottagaren tillhanda.

Definition av sparkonto

Med sparkonto avses konto som i huvudsak är upplagt för långsiktigt sparande och som inte används regelmässigt för betalningar.

Sparkonto utan bok

För konto där transaktioner ägt rum bör kontohavaren på begäran kunna erhålla postalt utskick av kontoutdrag minst tertialvis mot en kostnadstäckande avgift.

För motbokslöst sparkonto, där transaktioner inte ägt rum bör kontohavaren på begäran och mot avgift kunna erhålla ett kontoutdrag årligen. På dessa konton förutsätts stickprovsvis intern kontroll av eller stickprovsvisa utskick vid uttag över 50 000 kronor.

Sparkonto med bok

Kontohavaren bör i dessa fall årligen och mot en kostnadstäckande avgift kunna erhålla ett kontoutdrag om denne begär det. En förutsättning för att inte låta utskick av postalt kontoutdrag ingå som en obligatorisk kontoservice bör vara att banken upprätthåller kravet att bankboken företes vid uttag för registrering i boken.

De detaljerade allmänna råd som Finansinspektionen utfärdat jämte antalet anmälningar till Allmänna reklamationsnämnden som rör ränteändringar visar att bankerna i många fall brustit i informationen till den enskilde bankkunden. Bankernas möjlighet att med åberopande av klausulen om rätt att ensidigt ändra räntan har för många kunder inneburit starkt försämrade räntevillkor. Det är inte sänkningar till följd av förändringar i det allmänna ränteläget som föranlett bankkunder att vända sig till ARN utan ränteförsämringar till följd av att villkoren för de olika kontoslagen förändrats, att kontoslag upphört och överförts till nya kontoslag etc.

Det ovan angivna EG-direktivet (93/13/EEG) om oskäligen villkor i konsumentavtal innehåller en lista med villkor som typiskt sett anses oskäligen i konsumentförhållanden.⁵⁶ Ett exempel på denna lista utgörs av avtalsvillkor som tillåter en näringsidkare att ensidigt ändra villkoren utan att något giltigt skäl anges i avtalet. Från detta villkor görs undantag för leverantörer av finansiella tjänster som kan förbehålla sig rätten att ensidigt utan varsel ändra den räntesats som konsumenten skall betala eller erhåller om det finns giltigt skäl. Detta förutsätter dock att näringsidkaren är förpliktad att underrätta konsumenten med rimligt varsel och att konsumenten kan säga upp avtalet.

Särregleringen för det finansiella området torde hänga samman med att det är fråga om tjänster som tillhandahålls löpande och att de kostnader näringsidkaren har för tjänsten varierar över tiden. Detta skulle typiskt sett kunna utgöra giltigt skäl för ensidiga villkorsändringar. När det gäller kreditgivares rätt att höja räntan och avgifterna för krediter finns i svensk rätt tvingande bestämmelser i konsumentkreditlagen. Detta innebär att den svenska regleringen är strängare än EG-direktivet. Däremot finns inga motsvarande tvingande bestämmelser för finansiella tjänster i övrigt, exempelvis inlåning på bankkonto.⁵⁷ Bankernas ränteändringsklausul strider därmed inte mot EG-direktivet. De flesta standardavtalen innehåller numera upplysningar om att banken lämnar information vid ändrade räntor i enlighet med de allmänna råd som utarbetats tillsammans med Finansinspektionen.

Vid ändringar av andra inlåningsvillkor än räntesatsen som t.ex. ränteberäkningssätt och beloppsgränser skall information om ändringen enligt rekommendationen ske i dagspressen minst 14 dagar innan ändringen träder i kraft. Om banker överhuvudtaget ensidigt får ändra på andra villkor än räntan kan i det enskilda fallet som tidigare nämnts vara en svår juridisk tolkningsfråga.⁵⁸ Bara i ett fall har jag funnit ett förbehåll för banken som gäller rätt att ändra andra villkor är räntan. Enligt Skandiabankens allmänna villkor för Allt i Ett-konto⁵⁹ äger banken ensidigt rätt att ändra villkoren för kontot och de tjänster som är anslutna till detta. Enligt min mening finns inte någon klar skiljelinje mellan vad som är en ändring av grunderna för att beräkna ränta och vad som är en ändring av andra inlåningsvillkor. Av bankernas svar till ARN som gäller anmälningar av ränteändringar framgår att mycket omfattande förändringar av kontovillkoren har skett under åberopande av ränteklausulen.

⁵⁶ Prop. 1994/95:17 s 92 ff.

⁵⁷ A p s 96-97

⁵⁸ Svensson m mfl., Får banken göra så här ? s 48

⁵⁹ Skandiabanken, Allt i Ett-konto, Allmänna villkor.

5.4.3.1 Anmälning till ARN om ränta

Flera avgöranden som gäller ränta har varit föremål för bedömning i ARN. Även om tvisterna rubricerats på olika sätt kommer de anmälningarna jag valt att referera och som gäller anspråk på ersättning för förlorad ränta behandlas i detta sammanhang.

I Änr 93-5500 yrkade sonen till en avliden fader ersättning för ränteförlust på faderns konto eftersom ränteberäkningstekniken förändrats under år 1987. Detta hade medfört att avkastningen därefter hade halverats vid en jämförelse som baserats på gällande diskonto. Sonen menade att det i detta fall i realiteten måste anses varit fråga om en ändring av de villkor som gällde för kontot och att banken inte haft rätt att ensidigt ändra villkoren.

Sparbanken hävdade i sina yttranden att annonsering om förändring av ränteberäkningsmetoden skett i dagspressen och att kunden varje årsskifte fått information om både utfallande ränta och inestående kapital. Vidare bestred man att det skulle föreligga ett avtal mellan banken och fadern med vissa villkor som inte skulle kunna ändras utan hänvisade till att i villkoren för denna typ av inlåning anges att ränta beräknas enligt en vid varje tid bestämd räntesats och att denna räntesats kan förändras beroende på det allmänna ränteläget.

ARN lämnade sonens yrkande utan bifall. Man konstaterade att det av utredningen framgick att information i generell form lämnats till kunderna genom annonsering och att en individuell informationsplikt inte kan åläggas banken. Med hänvisning till detta och att årsbesked lämnats avvisades sonens ersättning om ränteförlust.

I en anmälan Änr 91-6593 yrkade en kund i Sparbanken skadestånd motsvarande mellanskillnaden i ränta mellan olika konton på grund av ändringar under åren 1982-1991. Grunden för yrkandet var att banken utan medgivande ändrat kontotyp som medför betydligt lägre ränta. Kontot hade öppnats av kundens föräldrar i början av sextiotalet avsett för ett långsiktigt sparande av barnbidragsmedel. Vid årsskiftet 1981-1982 uppgick saldot till 51 983 kronor.

Yrkandet bestreds av sparbanken. Under december 1981 hade sparbanken genomfört en kontosanering varigenom ett antal befintliga konton omvandlats till sparbankskonto med ränta efter dåvarande sparbankskontots räntetrappa. Annonsering hade skett i dagspressen. Dessutom hade till samtliga kunder med saldo överstigande 15 000 kronor utsänts en informationsbroschyr om kontoförändringen. Vid ränteändringar därefter hade annonsering skett. Vidare hade kunden vid varje årsskifte tillsänts årsbesked. På grund av den tid som förflutit mellan förändringen och kundens klagomål ansåg sig sparbanken inte skyldig att ersätta kunden för eventuell ränteförlust.

Även i detta fall lämnades yrkandet utan bifall. Nämnden konstaterade endast att banken följt dåvarande Bankinspektionens rekommendationer vad gällde information om ränteförändringar m.m.

Ytterligare en anmälan Änr 95-2074 gällde medel som en förälder satt in åt ett barn. Fadern yrkade ersättning för ränteförluster med anledning av att Föreningsbanken under år 1989 ändrat ett sparkonto som gav en ränta i storleksordningen 10 % till ett privatkonto med en ränta under de senare åren på 2 %. Föreningsbanken hänvisade i sitt yttrande till det informationsbrev som utgått till samtliga kunder under år 1989 och avvisade kundens krav på kompensation för ändrade räntevillkor.

Nämnden avslog yrkandet. Man kunde inte finna annat än att banken genom att brevlades meddela kontohavarna om de förändringar som skulle genomföras hade uppfyllt sin informationsplikt i enlighet med finansinspektionens regler.

Bara i ett fall har jag kunnat finna att en bank rekommenderats att lämna gottgörelse för räntekompensation på grund av att banken ändrat ett tidigare kapitalkonto till ett annat kontoslag. Emellertid var omständigheterna i fallet lite speciella. Sören W, som även företrädde sina syskon, yrkade i en anmälan till ARN Änr 94-4172 att ränta skulle påföras ett gravvårdskonto som öppnats av syskonen i samband med föräldrarnas bortgång under år 1976. Ett speciellt kontrakt för gravfondskonto upprättades i vilket bl.a. angavs att insättning skulle ske på sparräkning och att banken befullmäktigades att göra uttag på konto avseende skötseln av graven. Från år 1986 slutade banken att sända kontoutdrag till syskonen och det visade sig att banken senare bytt kontoform från kapitalkonto till vermlandskonto. Skillnaden i ränta var när anmälan gjordes 2,5 procent till kundens nackdel. Sören W var helt införstådd med att räntesatsen på kontot kunde ändras men menade att banken inte ensidigt kunde byta kontoform utan att meddela eller tillfråga syskonen.

Nordbanken/Wermlandsbanken hänvisade till ett brev som översänts till Sören W. I detta brev förklarade banken att på grund av ändrade rutiner för gravvårdskonton hade dispositionen till kontot i juni 1988 överförts till kyrkogårdsförvaltningen i Karlskoga. Vidare angav man att inbetalning av pengar på ett gravvårdskonto betraktas som en förskottsbetalning avseende gravskötsel och att bestämmanderätt över kontot tillkom kyrkogårdsförvaltningen inom ramen för gravskötselavtalet. Gravfondskontot ifråga hade behandlats precis på samma sätt och haft samma räntevillkor som övriga gravvårdskonton i banken. Eftersom kyrkogårdsförvaltningen i egenskap av kontohavare inte haft några synpunkter på kontots räntesättning avsåg inte banken att ge någon räntekompensation.

ARN menade i sitt beslut att det avtal som träffats inneburit att det belopp som dödsboet avsatt för gravskötsel fått formen av en självägande förmögenhetsmassa att jämföras med en stiftelse eller fond. En ändring av

villkoren kunde inte ske i efterhand. Däremot menade nämnden att Sören W måste anses ha rätt att föra talan vad gällde ifrågasatta avvikelser från avtalet. Banken hade enligt avtalet åtagit sig att sätta in det för skötseln av graven avsatta beloppet på en sparräkning. Om denna kontoform inte längre skulle finnas kvar menade nämnden att banken åtagit sig att se till att pengarna skulle placeras på den kontoform som närmast motsvarat sparräkningskontot. Nämnden rekommenderade därför banken att till dödsboet redovisa vilka kontoformer och räntesatser som borde varit tillämpliga och ersätta dödsboet i den mån räntesatserna avvikit från de räntesatser som tillämpats för gravfondskontot.

Två ärenden under 1996 har direkt berört bankernas rätt att omvandla konton. Änr 96-3137 gällde en sparbankskund vars konto ändrats från ett kapitalsparkonto med hög ränta till ett lönekonto med en ränta som vid anmälningen var c:a 0,5 %. I Änr 96-3152 hade anmälarna åren 1983 och 1985 öppnat barnbidragskonto för sina barns räkning. Barnbidragskontot hade mycket förmånliga villkor med bl.a. bonus med 1 % utöver den gällande bästa räntan på pengar som stod inne ett helt år och möjligheter till provisionsfria uttag. I oktober 1987 sanerade banken kontofloran och barnbidragskontona ändrades till PK Sparkonto. Anmälarna hade inte förrän under 1996 uppmärksammat att ändring hade skett och krävde kompensation för ränteförluster.

Nämnden konstaterade i båda fallen att bankinstituten enligt praxis har rätt att ändra kontovillkor och att de därvid är skyldiga att följa Finansinspektionens rekommendationer om hur kontohavarna skall informeras. Dessutom borde anmälarna i båda fallen påtalat sitt missnöje tidigare till banken. I det sistnämnda fallet prövades om banken brutit de löften som lämnats vid marknadsföringen av kontot men man fann att omvandlingen av kontot inte hade förorsakat anmälarna någon skada.

Av ovan refererade ärenden hos ARN framgår att nämnden ställer ganska stora krav på att inlåningskunden uppmärksammar och tar del av den information som lämnas av bankerna vid villkorsändringar. Kunden skall vidare reagera senast vid bankens utskick av årsbesked. Så länge banken följt de av Finansinspektionen utfärdade rekommendationer vid villkorsändringar har inte kundernas krav på kompensation tillgodosetts. Att avtalsvillkoren skulle vara i överensstämmelse med dessa rekommendationer påverkar i princip inte de civilrättsliga följderna av att villkoren utformats på ett bristfällig eller för konsumenten ogynnsamt sätt men något ärende där ARN tillämpat 36 § avtalslagen på ett villkor i ett standardavtal för inlåningkonto har jag inte kunnat finna.

5.4.4 Punkt 6. Avgifter och kostnader

”Avgifter i samband med kontot utgår enligt de grunder som banken vid varje tid allmänt tillämpar för respektive kontoform. Bankens kostnader för att driva in fordran hos kontohavaren ska ersättas av denne. Ersättning ska därvid också utgå för bankens skriftliga betalningspåminnelser.”

Första meningen i punkt 6 av de allmänna villkoren ger banken en ensidig rätt att när den så önskar höja en redan existerande avgift eller införa nya avgifter. Ur konsumentsynpunkt måste denna klausul framstå som mycket fördelaktig för banken. Även om banken formellt har rätt att ensidigt göra förändringar kan det strida mot god banksed att genomföra dessa utan att först ha informerat kunden. I synnerhet gäller detta större försämringar av de villkor som gällde när avtalet mellan banken och kunden slöts.⁶⁰ Vidare omfattas bankerna av den ovan refererade av dåvarande Bankinspektionen utfärdade rekommendationen vid villkorsändringar som även innefattar en informationsplikt vid ändring av avgifter minst 14 dagar i förväg.

Bankerna har alltså en omfattande rätt att ensidigt höja avgifter. Finansinspektionen kan inte förbjuda en bank att ta ut avgifter eller ålägga banken att reducera en avgift som är högre än vad som krävs för att den skall vara kostnadstäckande.⁶¹ Då varje enskild avgift ofta inte uppgår till den undre gräns, 500 kronor, som finns för att vända sig till ARN är den enskilde konsumentens möjligheter att få skäligheten i ett avgiftsuttag prövat ytterst begränsade.

5.4.5 Punkt 7. Avslutande av konto

”Såväl kontohavaren som banken har rätt att bestämma att och när kontot skall avslutas. Avslutande av ett konto med flera kontohavare kan endast göras av kontohavarna gemensamt.”

Enligt klausulen ges en ömsesidig rätt att när som helst avsluta kontot. Banktillgodohavanden betraktas i allmänhet som mycket likvida och att kunna avsluta sitt konto när man så önskar anses säkert självklart för de flesta bankkunder. Även banken måste givetvis kunna ha samma möjlighet. Händelser utanför bankens kontroll kan medföra att avslut av konton måste ske. Vidare måste banken vid missbruk och brottsliga förfaranden från kundens sida ges möjlighet att skydda sig genom att avsluta kontot.

⁶⁰ A a s 130.

⁶¹ A a s 128.

När det gäller uppsägning av avtal med obestämd varaktighet finns i svensk rätt inte några lagbestämmelser. Det anses i princip vara lättare att säga upp ett sådant avtal än att säga upp ett tidsbestämt avtal i förtid. Vid bedömningen får man ta hänsyn till alla relevanta omständigheter och inom området för finansiella tjänster måste de speciella förhållanden som där råder beaktas.⁶²

EG-direktivet 93/13/EEG om oskäliga avtalsvillkor innehåller som tidigare angetts en lista över avtalsvillkor som typiskt sett anses som oskäliga. Där nämns under punkt 1 g) avtalsvillkor som tillåter näringsidkare att utan rimligt varsel säga upp avtal med obestämd varaktighet, med mindre än att det finns välgrundade orsaker. Punkt 2 a) i listan gör emellertid undantag för leverantörer av finansiella tjänster, vilka utan hinder kan förbehålla sig rätten att säga upp ett avtal med obestämd varaktighet ensidigt och om det finns giltigt skäl utan varsel. En förutsättning för detta är att näringsidkaren är skyldig att omgående informera motparten och eventuella övriga avtalsparter.⁶³

I Änr 96-2479 har ARN uttalat sig om den ömsesidiga rätten att när som helst avsluta ett bankkonto. Enligt nämnden kan en sådan uttagningsrätt inte anses oskäligen utan fastmer stå i överensstämmelse med vedertagna rättsprinciper när det gäller avtal som löper tills vidare. Enligt anmälan hade två äkta makar träffat avtal med dåvarande Skaraborgsbanken om att till konto i banken överföra sitt kapital på 270 000 kronor, som tidigare sparats på allemansspar. Räntan skulle enligt avtalet ligga 0,5 procent över gällande räntesats på allemansspar. Efter drygt tre år sade banken upp avtalet och hänvisade till en klausul om ömsesidig rätt att avsluta kontot. Anmälarna hävdade att uppsägningen saknade saklig grund och att någon viss tid som avtalet skulle gälla inte bestämts. Nämnden konstaterade att enligt de villkor som gällt för avtalet stod det vardera parten fritt att när som helst säga upp det.

5.4.6 Punkt10. Begränsning av bankens ansvar.

”Banken är inte ansvarig för skada som beror av svenskt eller utländskt lagbud, svensk eller utländsk myndighetsåtgärd, krigshändelse, strejk, blockad, bojkott, lockout eller annan liknande omständighet. Förbehållet i fråga om strejk, blockad, bojkott och lockout gäller även om banken själv är föremål för eller vidtar sådan konfliktåtgärd.

Skada som uppkommit i andra fall ska inte ersättas av banken, om den varit normalt aktsam. Banken ansvarar inte i något fall för indirekt skada.”

⁶² Prop. 1994/95:17, s 96.

⁶³ Prop 1994/95:17 s 92-93

Vidare innehåller punkten uppgifter om beräkning av ränta om det föreligger hinder för banken att vidta någon åtgärd på grund av ovan refererade omständigheter.

Banken friskriver sig således från skadeståndsansvar vid force majeure-händelser. Även i andra fall där banken varit normalt aktsam lämnas inte ersättning för skada. Indirekt skada ersätts inte i något fall.

I ett rättsfall NJA 1991 s 217 har omfattningen av en banks skadeståndskyldighet kommit till bedömning. Rättsfallet avsåg visserligen inte ett konsumentförhållande men kan vara av intresse även i dessa sammanhang. Ett företag som bedrev verksamhet med köp och försäljning av fastigheter hade av en bank på ett checkkonto beviljats en tillfällig övertrasseringsrätt på 75 000 kronor. Denna övertrasseringsrätt var till fullo utnyttjad. På ett annat konto i banken hade företaget till tillgodohavande på 79 000 kronor. Övertrasseringsrätten hade beviljats av ett av bankens kontor och rutinerna på banken innebar att en tillfällig övertrasseringsrätt inte kunde programmeras in i bankens dator. Den 15 november skulle företaget erlagga dellikvid på en fastighet som tidigare inropats på exekutiv auktion. Resten av köpeskillingen skulle erläggas av en annan person, Kjell J, som enligt en tidigare överenskommelse skulle förvärva fastigheten av företaget. Då behörig företrädare för bolaget vid öppningsdags den 15 november på banken huvudkontor skulle ta ut de 79 000 kronorna vägrades han att göra uttaget med hänvisning till att kontot var spärrat. Han klargjorde då att det var ytterst viktigt att han omedelbart fick ut sitt tillgodohavande eftersom medlen behövdes till fördelningssammanträdet hos kronofogdemyndigheten. Efter c:a två timmar beviljades företaget att göra ett uttag på 61 000 kr men när företrädaren för bolaget anlände till kronofogdemyndigheten fanns Kjell J inte längre där. Företaget lyckades genom kontakter med ett finansbolag erhålla ett lån så att slutlikvid för fastigheten kunde erläggas. Företaget yrkade ersättning för a) utebliven mäklarprovision vid vidareförsäljningen av fastigheten b) ersättning för de kostnader som förorsakats företaget genom upplåningen hos finansbolaget d.v.s. uppläggningskostnader, kostnader för nya pantbrev och räntekostnader, c) uteblivna ränteintäkter från den tidpunkt då bolaget löste lånen till dess fastigheten försåldts och d) diverse kostnader för fastighetsunderhåll, bränslekostnader, elkostnader o dyl.

Banken bestred bifall till talan och anförde som grund att dröjsmål inte kunde anses ha förelegat p.g.a. två timmars försening. Även om banken varit i dröjsmål hade detta inte berott på försumlighet från bankens sida. Oberoende av om dröjsmål berott på försummelse eller ej kunde annat skadestånd än dröjsmålsränta inte komma ifråga vid försenad penningprestation. Vidare anförde banken att någon skada inte uppkommit eftersom det påstådda avtalet mellan Kjell J och företaget inte existerar och i vart fall hade kunnat fullföljas utan hinder av den sena utbetalningen. Något samband mellan förseningen och de påstådda skadorna förelåg inte enligt bankens mening och i vart fall var

skadorna inte förutsebara för banken. Slutligen menade banken att företaget inte hade försökt begränsa omfattningen av skadorna.

Tingsrätten konstaterar i sin dom att även om ersättning för försenad penningprestation regelmässigt utgörs av dröjsmålsränta finns ett utrymme, om än begränsat, för skadeståndsskyldighet. Eftersom gäldenären i det här fallet är en bank bör betänkligheterna mot att ålägga banken skadeståndsskyldighet vara mindre än i övriga gäldenärsförhållanden. Dock skall övriga förutsättningar för skadeståndsskyldighet vara uppfyllda. Dels skall det finnas ett orsakssammanhang mellan skadan och bankens agerande dels skall skadan ha varit förutsebar för banken. Tingsrätten menar vidare att en hanteringstid på två timmar vid uttag på konto i bank inte kan anses förenlig med kravet på betalning vid anfordran såvida inte förseningen beror på omständighet som hänför sig till bankkunden. Banken har varit försumlig och har därför att svara för följderna av sitt dröjsmål. Den direkta följden av detta dröjsmål blev att företaget inte kunde sälja fastigheten vidare och att man tvingades att låna upp medel för att finansiera fastighetsköpet. Banken ålades att ersätta kunden för utebliven provision vid vidareförsäljningen av fastigheten och de kostnader företaget haft vid upplåningen hos finansieringsbolaget.

Banken fullföljde talan i Svea hovrätt och yrkade att företagens talan skulle ogillas. Även hovrätten menade att det enligt allmänna rättsgrundsatser föreligger möjlighet till skadestånd vid dröjsmål med utgivande av en penningprestation. I analogi med kontraktsrättens område borde denna skadeståndsskyldighet i princip vara strikt med undantag för omständigheter som har karaktär av force majeure. Vidare menade hovrätten att skadeståndsskyldigheten i praktiken ofta begränsas genom kraven på förutsebarhet och skyldighet för den skadelidande att begränsa skadans omfattning. I likhet med tingsrätten menade hovrätten att denna begränsning torde ha större relevans för en vanlig gäldenär än för en kommersiell gäldenär som t.ex. en bank. Hovrätten fann att kunden gick miste om sitt försäljningsavtal och att skadan måste varit förutsebar för banken då kunden tydligt klargjort för banken att han var i behov att snabbt få ut pengar. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut.

Banken sökte revision och yrkade att HD skulle ogilla företagens talan. HD anförde att den grundläggande frågan i målet var om dröjsmål med betalningen uppkommit genom att medlen från företagens konto utbetalades först två timmar efter det att begäran om uttag framställts. Med hänsyn till den betydelse bankväsendet har för det ekonomiska livet menade HD att det finns skäl att ställa stränga krav på bankerna i fråga om snabbhet. Detta hindrar inte att banken kan behöva vidta kontrollåtgärder men det finns anledning att förvänta sig att sådan kontroll kan ske mycket snabbt med modern teknik.

I likhet med tingsrätten och hovrätten konstaterar HD att påföljden vid dröjsmål med betalning inte nödvändigtvis begränsas till skyldighet att betala dröjsmålsränta. Skälen för skadeståndsskyldighet är särskilt starka när det är

fråga om utbetalning från en bank på vilken stränga punktlighetskrav bör ställas. Skadeståndsansvaret inträder normalt oberoende av vållande på gäldenärens sida med de begränsningar som kan följa av regler om force majeure. En förutsättning för att skadeståndsansvar skall inträda är att den skada som uppkommit kan anses ha varit förutsebar. Eftersom hovrätten funnit det styrkt att kunden tydligt klargjort för företrädarna för banken vikten av att snabbt få ut medlen på kontot för att kunna slutföra fastighetsaffären ansågs dessa uppgifter tillräckliga för att skadan skulle anses ha varit förutsebar. HD fastställde hovrättens domslut.

Rättsfallet kommenteras av Jan Ramberg i Juridisk Tidskrift.⁶⁴ Han pekar där på att HD i domskälen ansluter sig till hovrättens uppfattning om ett strikt ansvar med undantag för force majeure och att HD framhåller att skälen för skadeståndsskyldighet är särskilt starka när det är fråga om utbetalning från en bank. Att en försumlig betalare har att räkna med att skada typiskt sett kan uppkomma genom att borgenärens likviditetsintresse inte tillgodoses ansåg samtliga domstolar men Jan Ramberg menar att av HD:s domskäl framgår att kravet på förutsebarhet måste upprätthållas. Eftersom dröjsmål med betalning av pengar kan leda till förluster av de mest skilda slag så skulle bankerna inte generellt behöva räkna med risken att bli skadeståndsskyldiga för kundernas förluster på grund av uteblivna affärsmöjligheter. Avgörande för HD:s domslut har enligt Jan Ramberg varit att en gäldenär inte generellt bör räkna med denna risk men kravet på förutsebarhet kan ändå i det enskilda fallet vara uppfyllt beroende på särskilda omständigheter.

Även om bankens skadeståndsansvar enligt de allmänna villkoren inte var föremål för prövning i rättsfallet visas ändå att domstolarna lägger ett sträng skadeståndsansvar på bankerna i sitt förhållande till kunderna.

6 Konsumentkreditlagen⁶⁵

Förhållandet mellan kunden och banken när det gäller inlåning regleras inte genom speciell lagstiftning. Däremot styrs förhållandet mellan lånekunden och banken av konsumentkreditlagen (1992:830). Denna lag trädde i kraft 1 januari 1993 och ersatte en tidigare lag som gällt sedan den 1 juli 1979. Den gamla lagen omfattade inte krediter som inte hade direkt samband med köp av varor och tjänster vilket innebar att fristående kredit t.ex. banklån inte omfattades av lagen. Med den nya lagen blev bankernas kreditgivning till kunder föremål för en omfattande reglering och konsumentskyddet stärktes. Lagen är i stor utsträckning tvingande.

⁶⁴ Ramberg, JT 1991/92 s 99 ff.

⁶⁵ För det följande avsnittet se Eriksson & Lambertz, Konsumentkrediter s 14, 121-163.

Vid en granskning av förhållandet mellan konsumenten och banken vid inlåning ter sig det ganska naturligt att även göra en jämförelse hur förhållandet regleras vid kreditgivning. Samma aktörer agerar även om partsförhållandet är det motsatta. Ofta rör det sig om ett avtalsförhållande som varar under en längre tid med ett standardavtal som grund. Vidare har konsumenterna små möjligheter att hävda sina intressen eftersom det föreligger ett ojämnt partsförhållande. Den stora skillnaden är svårigheten för en missnöjd konsument att som kredittagare säga upp och betala in sitt lån eller byta bank. Ett inlåningskonto kan ju i de flesta fall avslutas omedelbart och kunden har möjlighet att välja en annan bank.

Av speciellt intresse i konsumentkreditlagen är §§ 9-13. Här regleras dels hur avtalet ingås dels möjligheten för banken att under löptiden ändra räntan och att införa nya eller ändra på avgifter. Många av de anmälningar som gjorts till Allmänna reklamationsnämnden om inlåningskonton och som behandlats ovan gäller just ändring av villkor för räntesättning och avgifter.

Ett avtal om kredit skall enligt 9 § konsumentkreditlagen ingås skriftligen och undertecknas av konsumenten med undantag för engångskrediter då kredittiden är högst 45 dagar och krediter som uppgår till högst 1 500 kronor. Enligt andra stycket är ett kreditavtal som inte har ingåtts skriftligt ändå giltigt utom i fråga om villkor som är till nackdel för konsumenten.

Även om kravet på skriftlig form för konsumentkrediter var en nyhet i 1992 års lag har kreditgivning i banker även tidigare skett i skriftlig form. Öppning av ett inlåningskonto sker i de flesta fall också skriftligt. Kraven på skriftlighet gäller även ändringar eller tillägg till avtalsvillkoren. En fråga som kan uppstå är om kreditgivaren har möjlighet att utlämna vissa villkor och istället förbehålla sig rätten att senare ensidigt bestämma dessa villkor. Eftersom syftet med kravet på skriftlig form är att konsumenten skall få möjlighet att överväga avtalsvillkoren och att undvika bevisproblem torde det åtminstone när det gäller räntesats och avgifter inte vara förenligt med konsumentkreditlagen att kreditgivaren senare ensidigt bestämmer dessa villkor.

Kravet på skriftlig form vid konsumentkrediter innebär inte att avtal som ingåtts muntligen är ogiltiga. Däremot är villkor som är till nackdel för konsumenten inte giltiga om inte kreditavtalet ingåtts skriftligen. Det kan uppstå svårigheter vid bedömningen om ett villkor är till nackdel eller inte och vilken effekt det ogiltiga avtalsvillkoret får på avtalet som helhet. Eftersom konsumentkreditlagen inte ger något ledning får istället bedömningen ske med utgångspunkt från allmänna regler och rättsprinciper. Exempel på avtalsvillkor som är till nackdel för konsumenten kan vara muntligt avtalade avgifter, dröjsmålsränta utöver vad som följer av bestämmelserna i räntelagen (1975:635) eller villkor som begränsar kreditgivarens ansvar vid kontraktsbrott.

Den ränta som tas ut för krediten skall enligt 10 § anges som en räntesats som motsvarar räntekostnaden per år för den vid varje tid obetalda delen av skulden.

Detta innebär dels att man inte kan ange räntesatsen som en månadsränta dels att man inte längre kan använda sig av rak ränta i konsumentsammanhang.

Enligt 11 § i konsumentkreditlagen måste förutsättningarna för ändringar i räntesatsen anges i avtalet. Den räntesats som gäller får bara ändras till konsumenten nackdel i den utsträckning om motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som inte kunnat förutses när avtalet ingicks. Kreditgivaren är dessutom skyldig att tillämpa avtalsvillkor om ränteändringar såväl till konsumentens förmån som till hans nackdel.

För att kunna ändra villkoren i ett ömsesidigt avtal krävs att båda parter är överens. Kreditgivaren kan inte ensidigt ändra t.ex. räntan. Innan den nya konsumentkreditlagen trädde i kraft var det vanlig att kontrakten innehöll villkor som gav kreditgivaren rätt att ensidigt ändra vissa delar av kontraktet. Ur konsumentsynpunkt var dessa ändringsklausuler tveksamma. Dels gav de kreditgivarna stora möjligheter att flytta över kostnadsökningar på kredittagarna och att i efterhand öka sina marginaler. Dels hade kredittagarna små möjligheter att kontrollera om räntehöjningarna var motiverade. Problemet med ensidiga ändringsvillkor uppmärksammades redan under 1980-talet men reglerades först när 1992 års konsumentkreditlag trädde i kraft. Tidigare hade man i viss mån kunnat använda sig av 36 § avtalslagen för att komma tillrätta med oskäliga resultat vid tillämpning av räntejusteringsklausulerna.

I ett avgörande, Änr 92-4379, hos ARN som gällde räntejustering av ett lån bortsåg nämnden med stöd av 36 § avtalslagen från ett avtalsvillkor som innebar att räntan skulle beräknas efter den räntesats och enligt de grunder som långivaren vid varje tid tillämpade för krediter av det slaget.

I många fall följer räntan på konsumentkrediter det allmänna ränteläget och kreditgivaren har behov av att kunna ändra räntan under avtalets löptid. Förutsättningarna för detta måste enligt den nya konsumentkreditlagen anges i avtalet vilket innebär att räntesatsen står fast om en sådan bestämmelse saknas. Man har velat skydda konsumenten mot att det efter avtalets ingående görs ändringar i den avtalade räntan som missgynnar konsumenten. Enligt andra stycket begränsas dock avtalsfriheten genom att ändringar till konsumentens nackdel bara får göras om det motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som kreditgivaren inte skäligen kunnat förutse när avtalet ingicks. Med kreditpolitiska beslut menas alla offentlighetsrättsliga beslut som påverkar kreditmarknaden som t. ex. ökade kapitalkrav. Kreditgivaren får kompensera sig för ökade upplåningskostnader som beror på uppgångar i det allmänna ränteläget men bara under förutsättning att uppgången medför ökade kostnader. Slutligen får kreditgivaren kompensera sig för kostnadsökningar som han inte skäligen kunnat förutse när avtalet ingicks. Det kan röra sig om politiska beslut som inte är direkt kreditpolitiska men ändå påverkar kostnaderna som t.ex. höjningar av arbetsgivareavgifter. Andra kostnadsökningar kan bero på

växelkursförändringar men även kompensation för kreditförluster kan enligt lagutskottet rymmas inom ramen för godtagbara kostnadsökningar.

Eftersom såväl Konsumentverket som dåvarande Bankinspektionen hade noterat att många kreditgivare var avgjort mer benägna att höja räntan under löpande avtalsperiod än att sänka den, togs i tredje stycket in en bestämmelse som anger att kreditgivaren har en skyldighet att tillämpa ett avtalsvillkor om ränteändringar på samma sätt till konsumentens förmån som till dennes nackdel. Det ansågs oacceptabelt ur konsumentens synpunkt att konsumenten på detta sätt missgynnades vid tillämpningen av ett ränteändringsvillkor.

Enligt 12 § konsumentkreditlagen är kredittagaren skyldig att betala särskild ersättning för krediten d.v.s. avgifter endast om sådan ersättning avser kostnader som kreditgivaren har för krediten och om avgiften har angetts särskilt i avtalet. Kreditgivaren måste enligt andra stycket ange under vilka förutsättningar de avgifter som tas ut för krediten får ändras. Endast om en avgiftsändring till konsumentens nackdel motiveras av kostnadsökningar som skall täckas av avgifterna får ändring ske.

Vid kreditgivning brukar ett stort antal avgifter tas ut. Det kan röra sig om uppläggningsavgifter, aviseringsavgifter, årsavgifter för kontokrediter, övertrasseringsavgifter, påminnelseavgifter m.m. För konsumenten innebär detta att det många gånger kan vara svårt att bedöma den verkliga kostnaden för en kredit och att jämföra olika krediter. Dessutom är konsumenten ofta mindre observant på avgifterna än på räntan samtidigt som kreditgivarnas information många gånger är bristfällig. Innan konsumentkreditlagen trädde kraft innehöll kreditavtalen ofta avgiftsklausuler där kreditgivarna ensidigt förbehöll sig rätten att både höja avgifter och att införa nya, något som ur konsumentens synpunkt var mycket otillfredsställande.

Den nya konsumentkreditlagen innebär att konsumenten inte är skyldig att betala avgifter som inte särskilt har angivits i det skriftliga avtalet. En kreditgivare kan inte heller under löpande avtalstid införa nya avgifter som inte har angivits i avtalet. Avgifter som tas ut för krediten måste även motsvaras av de kostnader som kreditgivaren har för krediten. Exempel på kostnader för krediten är bl.a. uppläggningsavgifter, expeditionsavgifter, avgifter för värdering av säkerheter och årsavgifter för kontokrediter. Övriga avgifter som t.ex. påminnelseavgifter och övertrasseringsavgifter behöver inte motsvara kostnaderna för krediten men måste skriftligen anges i avtalet.

Förutsättningarna för att ändra avgifterna måste enligt andra stycket anges i det skriftliga avtalet. Detta innebär att ett kreditavtal som saknar dessa villkor inte ensidigt kan ändras av kreditgivaren. Enligt tredje stycket kan avgifter som tas ut för krediten endast ändras till konsumentens nackdel om avgiftshöjningen motiveras av motsvarande kostnadsökningar för avgiften. Kreditgivaren får alltså i ett sådant fall inte ändra en avgift för att öka sin vinst eller för att försöka påverka kredittagarens beteende. Sammanfattningsvis ställer

konsumentkreditlagen när det gäller avgifter för krediter stora krav på kreditgivarna att i avtalet precisera vilka avgifter som kommer att tas ut samt förutsättningarna för att ändra dessa.

Naturligtvis har konsumenten ett befogat intresse av att få information om ränte- och avgiftsändringar och enligt 13 § har kreditgivaren skyldighet att lämna sådan information. Kreditgivaren skall underrätta konsumenten senast när ändringen börjar gälla antingen genom ett särskilt meddelande eller genom annonsering i dagspressen. Ett meddelande om ändring genom annonsering skall även anges i kommande avisering eller kontoutdrag. Informationsreglerna i 13 § är minimiföreskrifter vilket inte utesluter att strängare regler kan gälla. I enlighet med god kreditsed måste, då en räntehöjning motiveras av den enskilde kredittagarens förhållanden, information lämnas i så god tid att konsumenten har möjlighet att t.ex. byta kreditgivare. Vid annonsering i dagspressen måste anges vilka krediter som omfattas av ändringen, vari ändringen består och från vilken tidpunkt ändringen träder i kraft. Av ett meddelande i samband med avisering direkt till kunden måste framgå hur räntan eller avgiften har ändrats. Bestämmelsen innehåller inga sanktionsföreskrifter men underlåtenhet att lämna information kan medföra att kreditgivaren blir skadeståndsskyldig.

Som underlag för en konsumentkredit upprättas ett skriftligt avtal och min bestämda uppfattning är att bankerna i allmänhet är angelägna om att kunden får del av de allmänna villkor som gäller för krediten. Öppning av ett inlåningskonto sker formlöst och även om en öppningsnota som undertecknas av kunden i de flesta fall upprättas uppmärksammas kunden enligt min mening inte i samma utsträckning på de villkor som gäller mellan banken och kunden och som ofta får stor betydelse vid anmälningar till ARN.

Förutsättningar för att ändra räntesatsen måste enligt 11 § konsumentkreditlagen anges i avtalet och ändring får bara ske under vissa i lagen angivna skäl. Vid inlåning kan inte bara räntan och ränteberäkningssättet ensidigt ändras av banken utan även övriga kontovillkor kan med kort varsel ändras. Nya avgifter och höjning av existerade avgifter kan ensidigt ske från bankens sida på ett inlåningskonto medan avgifter för en kredit får tas ut endast om det angetts i avtalet.

Finansinspektionen har utifrån kravet på god kreditgivningssed i 5 § konsumentkreditlagen uttalat vilka krav som kan ställas på kreditavtalet. Detta skall vara utformat på ett sådant sätt att det till sin uppbyggnad och sitt språk kan förstås av en bredare allmänhet. Avtalet bör inte innehålla missvisande villkor och heller inte brista i balans till kundens nackdel. Vidare bör negativ avtalsbindning inte förekomma. Dessa krav måste, anser jag, även kunna ställas på ett avtal som ligger till grund för ett inlåningskonto.

Skulle då de syften som legat till grund för lagstiftningen på creditsidan även kunnat användas för en reglering av förhållandet mellan kunden och banken vid

inlåning. Enligt min mening är i många fall förhållandena så likartade att samma syften direkt kunnat motivera ett konsumentskydd även på inlåningssidan. Partsförhållandet är detsamma. Banken befinner sig som regel i en starkare ställning i avtalsituationen och kan utnyttja sin ställning till att använda vissa avtalstyper som är till nackdel för konsumenten.

Vilka anledningar kan då finnas till att inlåningskunden inte av lagstiftaren uppmärksammas på samma sätt som kredittagaren. En av anledningarna kan vara att bankinlåning tidigare i hög utsträckning varit detaljstyrd och att problemen för konsumenten uppstod först i samband med avregleringen av bankmarknaden på 1980-talet då förändring av inlåningskonton skedde i allt större omfattning och då nya avgifter infördes. En annan anledning skulle kunna vara att de ekonomiska konsekvenserna för konsumenten vid t. ex. förändringar av inlåningsvillkor för det mesta inte är lika ingripande som vid kreditgivning. Huvudanledningen menar jag måste vara att man ansett att en inlåningskund inte befinner sig i samma utsatta läge som en kredittagare. En lånekund i en bank har i de flesta fall ingen möjlighet att lösa sina krediter. Inlåningskunden har för det mesta lättare att byta bank eller välja annat placeringsalternativ. Konsumentens utsatta läge vid kreditgivning utgör ett så starkt argument att det även framöver motiverar att kredittagare omfattas av ett starkare konsumentskydd.

Även om argumenten för en reglering av bankernas inlåning i många avseenden är lika starka som för en regering på creditsidan så bör huvudskyddet för konsumenten, speciellt i tider när avreglering i övrigt av bankverksamheten sker, istället utgöras av krav på utförlig och upplysande information. Konkurrensen på bankmarknaden har ökat och detta har medfört att kraven mot bankerna från konsumenterna skärpts. Att sparande i allt större omfattning sker i olika fonder innebär också att motiven för lagstiftning av inlåningsverksamheten minskar men att informationsbehovet för konsumenterna ökar.

7 Andra länders konsumentskydd för bankinlåning

Precis som i Sverige har avregleringar skett i de flesta länder på bankområdet sedan slutet på 1980-talet. Från det att såväl räntesättning som de villkor för inlåningsräkningar som erbjudits kunder varit styrda av statliga regleringar har i varje fall i de flesta länder i Västeuropa och Nordamerika avregleringar skett eller minskat i omfattning. Det är också ett välkänt faktum att i takt med att avreglering sker och nya produkter erbjuds ökar behovet av information till konsumenterna. Dessutom är konkurrensen på bankmarknaden ofta begränsad vilket ofta leder till prissättning till nackdel för kunderna. En undersökning i Australien av klagomål från allmänheten till vad man kan betrakta som en

motsvarighet till Allmänna reklamationsnämnden visade att de vanligaste anmälningarna gällde ränta, villkor och rådgivning.

När det gällde räntan klagade man på att information om sättet att beräkna ränta liksom att räntesatsen var beroende av storleken på behållningen på kontot ofta undanhölls eller var bristfällig. Dessutom ändrades räntan utan att information gavs, information om kostnader och avgifter undanhölls och oriktiga jämförelser av avkastning gjordes. Villkor om straffavgifter vid förtida uttag kunde undanhållas. Ofta användes olika begrepp som missledde kunderna.

Vid rådgivning klagade kunderna på felaktiga placeringsråd. Information om värdepapper kunde innehålla oriktiga jämförelser, felaktiga upplysningar om investeringens beskaffenhet, oklara beskrivningar om vad för slags värdepapper man investerade i och oriktiga hänvisningar till skattefördelar.

Behovet att skydda konsumenten när det gäller upplysningar om räntan på sparande i banker har uppmärksammats av de olika länderna och man har hittat olika lösningar. I vissa länder måste de räntevillkor man erbjuder tillkännages på bankkontoren. Vid annonsering och annan marknadsföring finns ofta överenskommelser mellan bankerna om utformningen, ibland under överinseende av regering eller särskilda tillsynsorgan. Även konsumentorganisationer har insett vikten av en allsidig och lättförståelig information och i många länder publiceras sammanställningar och jämförelser mellan olika bankers räntevillkor och avgifter.

Sammanfattningsvis kan sägas att avregleringen av bankmarknaderna har lett till nya möjligheter för konsumenterna men också nya informationsbehov. I högre utsträckning än tidigare kommer konsumenter ha behov av jämförande information om räntor och andra villkor. Man kan utskilja tre huvudorsaker till det ökade informationsbehovet. Dels ökar det egna sparande till pensionering i takt med att många länder har allt svårare att fullfölja sina pensionsåtaganden, dels har den allmänna välbefinningsökningen sedan andra världskriget inneburit att det finns mer kapital hos allmänheten för investeringar och dels ökar försäkringssparandet där kunden själv väljer placeringsalternativ.

Skydds- och informationsbehovet för konsumenten när det gäller sparande uppfattas i allmänhet mindre angeläget jämfört med kreditgivning. Förmodligen anses den konsument som behöver låna mer sårbar än den som har möjlighet att spara. Dessutom ses ofta frågor som rör kreditgivning som ett socialt problem. Det kan tyckas att den som har möjlighet att spara också kan bevaka sina egna intressen.

På en avreglerad bankmarknad är det emellertid viktigt att konsumenten har tillgång till sådan information att han kan göra ett rationellt val för att få bästa tänkbara avkastning på sitt sparande. Bland bankkunderna finns det ju såväl personer med god ekonomi som personer med begränsade tillgångar. Då val av placering i allt större utsträckning bestäms av den enskilde placeraren samt

utbudet av investeringsmöjligheter och olika aktörer på marknaden i så stor omfattning ökat, har även informationsbehovet ökat. Det är väsentligt att konsumenten har en klar uppfattning om vad för slags placering som görs och vilka risker som är förknippade med denna. Han bör även vara införstådd med de regler som gäller för olika institutioner som tar emot sparande från allmänheten samt hur tillsynen är organiserad.⁶⁶

Vid en jämförelse av kontakterna mellan bank och kund i Sverige och i andra länder kan man konstatera att problemen är ganska likartade. Liksom i Sverige har kreditområdet varit huvudmålet för konsumentskyddet medan sparandet fått en mer undanskymd roll. Det främsta problemet rör informationen mellan banken och kunden eller snarare bristen på information, ett problem som är likartat även för svenska konsumenter.

⁶⁶ Consumer information about financial services, s 27-30.

8 Sammanfattning och avslutande synpunkter.

Bankernas viktiga roll i samhället har inneburit att verksamheten tidigt utsatts för granskning och kontroll. Även bankkundens i många fall underlägsna ställning har varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Genom lagstiftning och andra åtgärder har man försökt skydda den enskilde bankkunden. Tidigt reglerades bankernas verksamhet genom krav på det egna kapitalets storlek, skyddsåtgärder som i huvudsak hade till syfte att skydda insättarna som kollektiv. Även den enskilde kundens förhållande till banken kom i viss omfattning att regleras bl.a. genom skuldebrevslagens bestämmelser om presentations- och legitimationsklausuler. I Finansinspektionens övervakande uppgifter ingår också att tillvarata konsumentintresset. Med 1992 års konsumentkreditlag infördes bestämmelser som innebar att bankernas kreditgivning kom att omfattas av tvingande lagstiftning. I samband med bankkrisen i början av nittio-talet kom frågor om statens roll som yttersta garant för banksystemet att fokuseras och delvis som en följd av detta infördes den 1 januari 1996 den statliga insättningsgarantin.

En banks huvuduppgifter är att samla in och förvalta privatpersoners likvida medel och att tillhandahålla ett rationellt betalningssystem. Denna roll har ansetts så viktigt att bankerna har haft en exklusiv rätt att ta emot inlåningsmedel från allmänheten samtidigt som verksamheten har omfattats av betydande regleringar. Att ta emot inlåning är alltså grunden för bankernas verksamhet. Själva begreppet inlåning kom att definieras först genom ändringar i bankrörelselagen som trädde i kraft den 1 januari 1996.

I och med den avreglering av bankväsendet som skedde under sjuttio- och åttio-talen kom bankernas roll att förändras. Tidigare erbjöd bankerna sina inlåningskunder i stort sett likartade produkter samtidigt som räntesättningen i stort följde riksbankens diskonto. För kunden innebar avregleringen ökade möjligheter men också ett ökat informationsbehov. Problemet uppmärksammades av dåvarande Bankinspektionen och riktlinjer om hur bankerna skulle informera sina kunder fastlades.

Inlåningsmedel är i de flesta fall mycket likvida. Detta avspeglas i att tillgodohavande på konto i vissa sammanhang jämföras med kontanter. Förhållandet mellan banken och inlåningskunden styrs även av bankmedlens likvida natur. Standardavtalet som ligger till grund för inlåningskontot ger båda parter en ömsesidig rätt att avsluta bankkontot. Även om grundprincipen i löpande avtal bör vila på en ömsesidig uppsägningrätt medför denna uppsägningrätt att banken med mycket kort varsel kan ändra de förutsättningar som gällde när kontot öppnades för att t.ex. öka sina marginaler.

Överhuvudtaget ger standardavtalet banken mycket vittgående befogenheter. Det är enligt min mening svårt att se några punkter i avtalet som speciellt beaktar konsumentintressena. Tvärtom har konsumenten vid kvittning enligt lag och praxis ett mer omfattande skydd än vad avtalet ger vid handen. Även bankens skadeståndsansvar torde under vissa omständigheter ha en vidare omfattning än det normala aktsamhetskrav som avges i avtalet.

Framför allt är det emellertid bankens ensidiga rätt att enligt standardavtalet ändra räntan och det sätt ränta beräknas på jämte möjligheten att ändra kontovillkoren som gett upphov till många klagomål från bankkunder till ARN. Så länge bankerna har följt de av Finansinspektionen utfärdade instruktionerna har denna rätt inte ifrågasatts. Inte heller ytterligare omständigheter som t.ex. uppgifter vid marknadsföring av kontot har inneburit en vidare prövning, exempelvis med hänvisning till 36 § avtalslagen.

Förhållandet mellan en inlåningskund och banken bestäms av villkoren i standardavtalet med för banken omfattande möjligheter att ensidigt göra förändringar. Om samme kund istället ansöker om en kredit i banken kommer förhållandet att styras av tvingade lagstiftning. De syften som ligger till grund för regleringen i kreditsammanhang menar jag i vissa fall skulle kunna ha relevans även i inlåningssammanhang.

Bankernas standardavtal vid inlåning strider inte mot av EG utfärdade direktiv. Däremot finns inget som hindrar att enskilda länder har en strängare lagstiftning för att skydda konsumenten som exempelvis vår konsumentkreditlag. En inlåningskund befinner sig inte i samma utsatta läge som en lånekund. Att ha en tvingande lagstiftning som även reglerar inlåning menar jag inte skulle främja konsumentens intressen. Däremot visar anmälningarna till ARN att bankerna många gånger brister i information, en informationsbrist som även är kännetecknande för förhållandet mellan banker och kunder i andra länder.

Ändringar för att bättre ta tillvara bankkundernas rätt har skett under senare år. Ett exempel är att även bankerna numera omfattas av lagen om avtalsvillkor i konsumentförhållande, med möjlighet för KO att ingripa mot oskäligen villkor. Men framför allt öppnar lagen om försöksverksamhet avseende medverkan av Konsumentombudsmannen i vissa tvister, nya vägar för konsumenten att få en allsidig prövning av sin sak. Kostnaderna vid en domstolsprövning och de förhållandevis små belopp saken ofta gäller har säkert avhållit många bankkunder från att väcka talan. Den senast tidens debatt om särredovisning av avgifter till fondbolag visar också att statsmakterna inte är främmande för att genom lagstiftning ingripa på missförhållande inom finansområdet som rör sparande.

Bankmarknaden förändras fortlöpande. Även bankernas roll kommer att förändras. Utbudet av placeringsalternativ ökar och bankerna kommer i framtiden agera mer som rådgivare och förmedlare av banktjänster. I takt med en ökad internet-användning kommer också möjligheterna att på ett enkelt sätt göra placeringar utomlands att bli större. Behovet av konsumentskydd kommer att förändras. I en framtid tror jag att konsumenten mera kommer att vara beroende av att få tillgång till ett rationellt sätt att styra sina likvida medel till olika placeringar än att ha tillgång till ett inlåningskonto.

Även om en stor del av allmänhetens sparmedel är placerade på inlåningskonton i banker har under senare år en förskjutning skett till bl.a. fondsparande. Bankens roll som rådgivare har börjat debatteras och jag menar att ur konsumentskyddssynpunkt kommer en av de viktigaste frågorna framöver bli bankernas ansvar och skyldigheter i denna roll.

9 Källförteckning

I. Litteratur

A. Offentligt tryck m.m.

Prop. 1990/91:54

Prop. 1994/95:17

Prop. 1995/96:60

Prop. 1995/96:74

SOU 1991:2. Finansiell tillsyn.

SOU 1994:66 Finansiella tjänster i förändring.

B. Övrig litteratur

Bernitz, U, Standardavtalsrätt. Marknadsrättsförlaget AB, Stockholm 1987.

Bernitz, U, Svensk marknadsrätt. Marknadsrättsförlaget AB, Stockholm 1991.

Bökmark, J, m.fl., Bankboken. CE Fritzes AB, Stockholm 1994.

Consumer information about financial services. OECD, 1992.

Eriksson, A & Lambertz, G, Konsumentkrediter. CE Fritzes AB, Stockholm 1993.

European banking law: the banker-customer relationship. Ross Cranston (edi.), Lloyd's of London press ltd.. 1993.

Funered, U, Bankernas Risktagande. Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm 1994.

Krüger, K, Pengekrav. Universitetsforlaget, Oslo 1978.

Lindskog, S, Kvittning. CE Fritzes AB, Stockholm 1993.

Lantto, B-M, Det saknas en bank för folket. Finansvärlden, nr 1, 1998.

Rabe, G, Bankjuridik, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1971.

Ramberg, J, Banks skadeståndsskyldighet vid försenad utbetalning till bankkund Juridisk Tidskrift, s 99-104.

Rodhe, K, Lärobok i obligationsrätt. Norstedts Förlag, Stockholm 1986.

Svensson, G, m.fl., Får banken göra så här? Allmänna Förlaget. Stockholm 1989.

Tiberg, H, Fordringsrätt. Juristförlaget, Stockholm 1988.

Tiberg, H, Skuldebrev växel och check, Norstedts Förlag, Stockholm 1989.

Walén, G, Utmätning av banktillgodohavande och på checkräkningskredit.

Svensk Juristtidning 1977 s 483.485.

II. Rättsfall

NJA 1984 s 656

NJA 1988 s 112

NJA 1989 s 754

NJA 1991 s 217

III. Övrigt Källmaterial

ARN, ärende nr 91-6593.

ARN, ärende nr 92-4379.

ARN, ärende nr 93-2802

ARN, ärende nr 93-5500.

ARN, ärende nr 94-3459.

ARN, ärende nr 94-4172.

ARN, ärende nr 95-0249.

ARN, ärende nr 95-1768.

ARN, ärende nr 95-2074.

ARN, ärende nr 96-2479.

ARN, ärende nr 96-3137.

ARN, ärende nr 96-3152.

FöreningsSparbanken, Allmänna villkor, Inlåning m m, utgivningsdatum 1997-11-01.

Handelsbanken, Allmänna villkor för konto i Handelsbanken, gällande från 1 januari 1998.

Konsumenternas Bankbyrå, Verksamhetsberättelse 1995 och 1996.

SkandiaBanken, Allt i Ett-konto, Allmänna villkor 1996-01-08.